

ἅγιος ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ
ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ

ΕΤΟΣ ΣΤ' | ΤΕΥΧΟΣ Γ'

ἄγιος ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ ΣΤ', ΤΕΥΧΟΣ Γ'

Ἐκδότης - Ἰδιοκτῆτης:

Ἱερά Μητρόπολις Τριμυθοῦντος

Τ.Θ. 11001, 2550 Ἰδάλιον

Τηλ. : 00357-22527000

Fax: 00357-22526363

E-mail: info@imtrimythountos.org.cy

www.imtrimythountos.org.cy

Ἐπεύθυνος Σύνταξης - Ἐπιμελητής:

Ἀνδρέας Ζαχαρίου, Δρ. Θ.

Φιλολογική Ἐπιμέλεια:

Συντακτική Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ

ISSN: 2301-2536

Ἐκτύπωση:

Γραφικὲς Τέχνες «ΜΕΛΙΣΣΑ»

Τηλ. : 0030 23970 23313

E-mail: melissa@melissaprint.com

Τὰ ἀνυπόγραφα κείμενα προέρχονται ἀπὸ τὴ Συντακτικὴ Ὁμάδα τοῦ Περιοδικοῦ.

*Οἱ συνεργάτες καὶ ἀρθρογράφοι ἔχουν τὴν ἀπόλυτη εὐθύνη τῶν ἀπόψεων καὶ θέσεων
ποῦ ἐκφράζουν.*

Ἀντὶ Προλόγου

Τὸ παρὸν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ δημοσιεύει ἑπτὰ ἄρθρα ποικίλης θεματικῆς. Στὸ πρῶτο ἐξ αὐτῶν, ἡ ἀναπληρώτρια Καθηγήτρια τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ Ἄννα Καραμανίδου, μὲ τὸ τρίτο καὶ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου της, προσεγγίζει τὴ θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ συνείδηση τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, ὅπως αὐτὴ ἐκφράστηκε σὲ διάφορες Ἐπιστολές του. Ἀκολουθεῖ τὸ ἄρθρο τοῦ ἐπίκουρου Καθηγητῆ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ Πέτρου Παναγιωτόπουλου, τὸ ὁποῖο ἀναλύει τὴν πολυσήμαντη ἔννοια τοῦ φωτὸς τόσο στὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης, ὅσο καὶ στὸν χῶρο τῆς θεολογίας. Ἀμέσως μετὰ, ὁ ἐπίκουρος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ πρωτ. Βασίλειος Γεωργόπουλος ἀναφέρεται στὴν πλανεμένη ἀντίληψη τῶν αἰρετικῶν γιὰ τὰ ὄνειρα, ἡ δὲ Ἀγγελικὴ Χατζηιωάννου σημειώνει τὶς παγανιστικὲς καταβολές καὶ πρακτικὲς τῆς ξενόφερτης ἑορτῆς τοῦ Halloween. Στὴ συνέχεια, παρατίθεται τὸ ἄρθρο τοῦ πρύτανη τῆς Ἀνωτάτης Ἱερατικῆς Σχολῆς τοῦ Δόν, πρωθιερ. Τιμοθέου Φετίσοφ, γιὰ τὴ σχέση Ἐκκλησίας καὶ δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἀκολουθῶς, ὁ Γεώργιος Κουννούσιης διαπραγματεύεται τὸ ἀληθινὸ νόημα τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων. Τὸ τεῦχος συμπληρώνει τὸ ἄρθρο τοῦ Ἰάκωβου Γιοκαρίνη, στὸ ὁποῖο εὐστοχα ἐρμηνεύεται, μὲ ὅρους τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας, ἡ ποίηση τοῦ Κυριάκου Χαραλαμπίδη.

Ὁ ἐπιμελητὴς

ΑΓΙΟΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΤΡΙΜΥΘΟΥΝΤΟΣ
ΕΤΟΣ ΣΤ΄, ΤΕΥΧΟΣ Γ΄

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί Προλόγου.....	1
Άννας Καραμανίδου, <i>Παρακαταθήκες Όρθοδοξίας και Έλληνισμού σέ Έπιστολές τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια πρὸς ἐκκλησιαστικά πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του (γ΄ μέρος)</i>	3
Πέτρου Παναγιωτόπουλου, <i>Άγγελικό ἢ μαῦρο; Ἡ διπλή φύση τοῦ φωτός</i>	15
Πρωτ. Βασίλειου Γεωργόπουλου, <i>Τὰ ὄνειρα καὶ οἱ αἰρετικοί</i>	28
Άγγελικῆς Χατζηϊωάννου, <i>Τὸ Halloween (Χάλογουιν), ἡ σύγχρονη ἐκδοχὴ τοῦ ἀρχαίου κελτικοῦ παγανισμοῦ</i>	32
Πρωθιερ. Τιμοθέου Φετίσοφ, <i>Ἱστορικὴ καὶ κανονικὴ θεμελίωση τῆς σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων</i>	37
Γεωργίου Κουννούση, <i>Ἄδεια ἢ ζεστὴ ἀγκαλιά; Οἱ διαπροσωπικὲς σχέσεις στὸν σύγχρονο κόσμο</i>	44
Ἰάκωβου Γιοκαρίνη, <i>Ἡ ἔνσαρκη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ποίηση τοῦ Κυριάκου Χαλαμπίδη</i>	52

**Παρακαταθήκες Ὁρθοδοξίας καὶ Ἑλληνισμοῦ
σὲ Ἐπιστολὲς τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια πρὸς
ἐκκλησιαστικὰ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς του
(Συμβολὴ στὴν ἔρευνα καὶ στὴν ἀνάδειξη
τῆς πολυδιάστατης προσωπικότητος
τοῦ πρώτου Κυβερνήτη τῆς νεώτερης Ἑλλάδας)**

Ἄννας Καραμανίδου
Ἀναπληρώτριας Καθηγήτριας Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

(γ' μέρος)

Γ'

**5. Ἐπιστολὴ πρὸς μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιον¹
στὴν Πίζα (Πόρος, 10 Ἰουνίου 1828)**

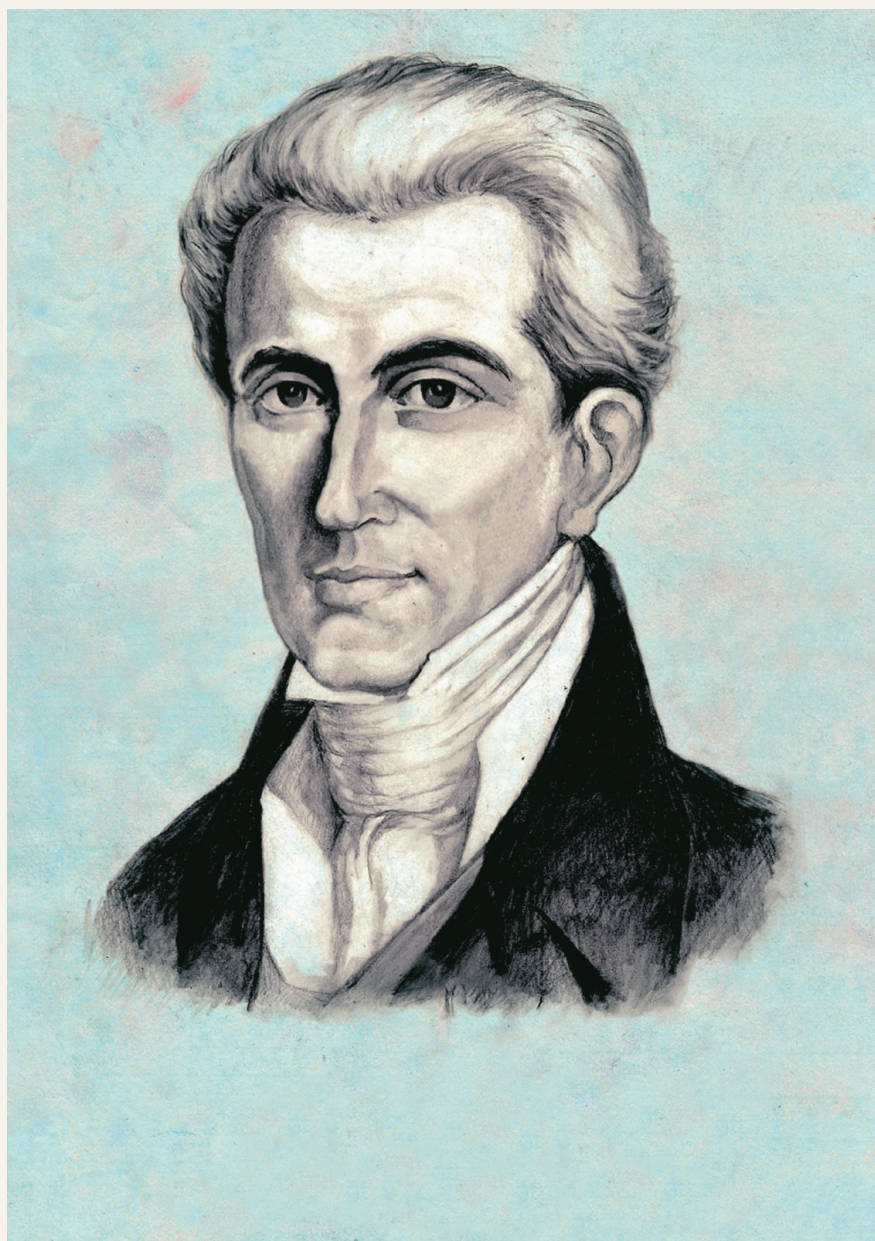
Υπ' ὄψιν ἔχω τὰς ἐπιστολάς δι' ὧν ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης μ' ἐτίμησε μέχρι τῆς 30 Ἀπριλίου. Μοὶ λέγει δὲ καὶ ὁ Κ. Τρικούπης ὅτι παραπονεῖσθε διὰ τὴν μακρὰν σιωπὴν μας. Ἀλλὰ πρὸς ποῖον τὸ λέγετε, δεσπότη μου; Καὶ πῶς νὰ ἀρκέσω εἰς ὅλα; Τοῦτο δὲν εἶναι ἐλπιστὸν εἰμὴ ὅταν παύσωσι μὲν αἱ ἀνησυχίαι καὶ οἱ μετατοπισμοὶ οἱ ἐκ τῆς πανόλους, τὰ δὲ ἐσωτερικά μας πράγματα διευθετηθῶσι πρὸς τὸ ἐπέκεινα τοῦ καθημερινοῦ καὶ ὥστε νὰ μὴ χρήζωσι τῆς ἀμέσου ἐφάψεως τῆς κυβερνήσεως.

Ἀλλὰ τούτων ἀκόμη πολὺ ἀπέχομεν. Δυσκολία δὲ μία ἐκ τῶν μεγίστων ἀρχίζει νὰ ἐκλαίνεται. Ὁ μὲν αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας μᾶς ἔστειλέ τινα χορηγίαν, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἠψύδοκῆσε νὰ μᾶς βοηθήσῃ διττῶς, πέμπων τὸν Κ. Βαρόνον Δεσαινδενῆν ὡς διαπρά-

1. Γιὰ τὸν Ἰγνάτιο Οὐγγροβλαχίας βλ. τὴν ὑπ. 12 (τοῦ α' μέρους) τῆς παρούσας μελέτης.

κτορά του παρὰ τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει μετὰ δωροφορίας 500,000 φράγκων, ὅσους καὶ ἤλθεν εἰς Πόρον. Οἱ γενναῖοι μας Ἑλληνες χαίρονται. Μόνον ὀλίγοι τινὲς ἀπατῶνται, καὶ μεγάλως, νομίζοντες ὅτι τὰ χρήματα ταῦτα εἶναι δι' αὐτοὺς καὶ μέλλουσι νὰ πάθωσιν ὅ,τι ἔπαθον καὶ αἱ λίραι τοῦ δανείου. Ὅτι μὲν κλέπτουσι παντοῦ ὅπου διοικήσεις ὑπάρχει, εἶναι ἀναμφίβολον. Ἀλλὰ δὲν εὐρίσκεται τόπος, εἰς ἐμὲ γνωστός, ὅπου πλησίον τῶν κλεπτῶν νὰ ὑφίστανται χιλιάδες καὶ χιλιάδες οἰκογενειῶν ἀγαίων, ἀνεστίων καὶ καταπεινῶν, καθὼς ἐν Ἑλλάδι. Στοχασθῆτε, δεσπότη μου, ὅτι αἱ ἄθλια αὗται οἰκογένειαι πάσχουσιν ἐξ αἰτίας τῶν κλεπτιστάτων ἀρχόντων, ὑπουργῶν τε καὶ καπιτάνων, καὶ ἐνθαρρύνετέ με, ἂν δύνασθε, νὰ ἦμαι συγκαταβατικὸς πρὸς μίαν δρᾶκα ἀνθρωπαρίων μεταλλοθένω, ἐπ' οὐδὲν τῶν ὁποίων ὅμως οὐδὲ κατέστησα τὴν βαρεῖαν χεῖρα τῆς δικαιοσύνης, οὐδὲ καταστήσω, ἀρκούμενος νὰ τοὺς γνωρίσω καλῶς καὶ νὰ τοὺς παραδώσω ποτέ, εἰ χρεία, εἰς τὰς ἀρὰς τοῦ λαοῦ.

Σὰς εἶπαν ὅτι ἀναστρέφομαι ἐν μέσῳ συνωμοσιῶν, καὶ ὅτι ἠθέλησαν νὰ με φαρμακεύσωσι καὶ φονεύσωσι. Σὰς εἶπαν ἴσως καὶ ὅτι καταφύγιον ἀπὸ τοσοῦτων κινδύνων ἐζήτησα εἰς κἀνὲν τῶν ἐνταῦθα πολεμοκρότων πλοίων τῶν συμμάχων δυνάμεων. Γνωστά μοι εἶναι ὅλα ταῦτα τὰ ληρήματα, καὶ οὐδὲ οἱ ἄθλιοι εὐρεταὶ αὐτῶν ἄγνωστοι, ἄνθρωποι ὄντες ἐκ τῆς σχολῆς τῶν ὁποίων ἐζήληθεν ὁ βεβοημένος ἐκεῖνος Μεστενόπουλος, ὁ πολὺ ἀργύριον ἐκκλωπεύσας ἀπὸ ἀκάκων ψυχῶν. Σήμερον ὅμως δὲν εἶναι πλέον καιρὸς τοῦ κλωπεύειν, ἀλλὰ τοῦ διαφωτίζειν τὴν κοινὴν γνώμην περὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος, οὔσης καὶ ἐσομένης, κατὰ τὰς διδασκαλίας τῆς δεδηλωμένης σχολῆς, ἐστίας πειρατείας καὶ καρβωναριασμοῦ· ὅπερ ἀποδεικνύεται ἐν τῷ λέγειν ὅτι οἱ πειραταὶ καὶ οἱ καρβωνάριοι συσκευάζουσι τὸν ὄλεθρον τῆς κυβερνήσεως, μὴ δεχομένης οὐδετέρων τὴν συντροφίαν. Ἦλεως γένοιτο ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἐπὶ τὰς τοιαύτας στραγγαλίās! Ἡ δὲ ἀλήθεια εἶναι ὅτι παντοῦ προθύμως ἐκτελοῦσι τὰς διαταγὰς τῆς κυβερνήσεως, καὶ ὅτι οἱ περὶ τὰ τμήματα τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ Αἰγαίου ἕκτακτοι ἐπίτροποι ἤδη εἰσάγουσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας ἔννομόν τινα καὶ συντεταγμένην κατάστασιν.

Καὶ ταῦτα ἤθελαν γενναιότερον ἐπιδόση καὶ συγκαλεσθῆ καὶ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις, ἃν δὲν μᾶς ἤρχοντο αἱ βαρεῖαι ἐπήρειαι τῆς πανώλους, δι' ἣν καὶ ἡ συνέλευσις ἀναβάλλεται, ἕως οὗ ἀπαλαχθῶμεν τῶν καθάρσεων· ὅπερ ἔσται, ἐλπίζω, ἐντὸς τοῦ τρέχοντος μηνός. Ὁ θαλάσσιος ἀποκλεισμός λιμαγχοεῖ καὶ διασπᾶ τὸ Ἰβραΐμειον στρατόπεδον, αὐτὸς δὲ ἐκδικεῖται σπεύρων τὴν πανώλη, πλὴν ἄλλο τι πολέμιον οὐδὲν ἐπιχειρεῖ. Οἱ Σφακιανοί, καὶ τοὶ μαχόμενοι ἄνευ ἄρτου καὶ πυρίτιδος, ἀπέκρουσαν παντοῦ τοὺς Τούρκους προσελθόντας ἐπὶ τὰ ὄρη των. Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν Ἑλλάδα οὐδὲν ἔχομεν, ἐφ' ᾧ δὲν θαυμάζω, ἀλλ' ἐλπίζω ὅτι ἔξομεν ὅσον οὐπω.

Ἡ ὑγεία μου καλὴ, καὶ οὔτε ὁ κόπος, οὔτε ὁ καύσων, οὔτε οἱ συνεχεῖς δρόμοι, οὔτε ἡ ἀπουσία παντὸς ἀναπατηρίου τὴν ἐκτρέπουσι, κρατοῦσα, διότι καὶ τὴν συνειδήσιν ἔχω πανήσυχον, καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ γενναίου καὶ καλοῦ τούτου λαοῦ καὶ τὴν ὑμετέραν καρπούμεθα.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἔφθασεν. Ὁ Βιάρος κάλλιστα διέθεσε τὰ τῶν καθάρσεων εἰς τὰς ἐμπιστευθείσας αὐτῷ νήσους, καὶ τὸν περιμένω ὥρα τῇ ὥρα ἐξ Ὑδρας. Μελετῶ νὰ κάμω ἓνα γύρον, καὶ ἐλπίζω νὰ δυνηθῶ νὰ σᾶς γράψω μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Πιστεύετε δὲ πάντοτε εἰς τὸν κατ' ὀφειλὴν σεβασμὸν καὶ τὴν ὑπερέχουσαν καταξίωσίν μου, κ.τ.λ.².

Σχολιασμός:

Ἡ πνευματικὴ σύνδεση τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια μὲ τὸν Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιο εἶναι ἀπὸ τὴν πλέον ἰσχυρές, διότι σφυρηλατήθηκε σὲ δύσκολους καιροὺς καὶ ὑπὸ ἀντίξοες περιστάσεις, ἰδιαίτερος τὸ 1814-1815, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης, καθὼς καὶ μετὰ τὴν ἴδρυση τῆς «Φιλομούσου Ἐταιρείας».

Ἐξομολογητικὸν χαρακτήρα καὶ αὐτὴ ἡ Ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη βρῆκε τὸν Ἰγνάτιο στὴν Πίζα, ὅπου ἀπὸ τὸ 1815, μνημένος στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία, παντοιοτρόπως βοηθοῦσε τὴν Ἐπανάσταση. Αἰτιολογεῖ τὴ μακρὰ σιωπὴν του μὲ τὴν ἀπαρίθμηση ἀντικειμενικῶν

2. Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, Ἐπιστολαί, τ. Β', σσ. 133-135.

ἐμποδίων, ὅπως καὶ ἔκτακτης ἐπιδημίας πανώλης.

Παρήγορο καὶ χαροποῖο ἄγγελμα ἢ σημαντικὴ γιὰ τὶς δύσκολες περιστάσεις οἰκονομικὴ βοήθεια ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας Νικόλαο Α΄ καὶ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολο Ι΄. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν καὶ οἱ «μεταλλόθεοι» ἡγετικοὶ κύκλοι τοῦ παρελθόντος ποῦ ἐποφθαλμιοῦν αὐτὴν τὴν οἰκονομικὴ βοήθεια γιὰ νὰ τὴν ἀφάρπασουν, ὅπως τὸ ἐκ 2.400.000 ἀγγλικῶν λιρῶν δάνειο τοῦ 1824.

Ὁ Κυβερνήτης δηλώνει γνώστης τῶν σχεδίων τους καὶ ἀποφασισμένος νὰ τοὺς παραδειγματίσει, προκειμένου ἐνωμένοι οἱ Ἕλληνες νὰ παλινορθώσουν τὸ κράτος. Μέλημά του εἶναι πρωτίστως ἡ ἀνακούφιση χιλιάδων οἰκογενειῶν «ἀγαίων, ἀνεστίων καὶ καταπεινώντων» σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Στὴν τελευταία ἀποστροφή τοῦ λόγου του πληροφορεῖ τὸν Ἰγνάτιο γιὰ τὴν καλὴ του ὑγεία, παρὰ τὶς ταλαιπωρίες, τοὺς κόπους, τὶς μετακινήσεις, τὸν καύσωνα, τὴν ἔλλειψη ἀνάπαυσης. Καὶ τοῦτο τὸ ἀποδίδει στὴν «πανήσυχον συνείδησίν» του καὶ στὶς εὐλογίες τοῦ Κυρίου, τοῦ «γενναίου καὶ καλοῦ λαοῦ» καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰγνατίου.

6. Ἐπιστολὴ πρὸς καθηγουμένους καὶ πατέρες τῶν Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους (20 Σεπτεμβρίου 1828)³

Πρὸ ὀλίγου ἔλαβον παρὰ τοῦ μοναχοῦ κυρίου Νικηφόρου τὴν τῆς ὑμετέρας σεβασμίας Κοινότητος ἐπιστολὴν σημειουμένην τὴν 1η τοῦ παρελθόντος. Μετὰ βαθυτάτης λύπης ἀνέγνωνα τὰ ἐν αὐτῇ γραφόμενα καὶ εἶδον τὴν δεινὴν τοῦ ἱεροῦ τόπου ἐκείνου κατάστασιν καὶ τὰς πολλὰς ἃς ὑποφέρετε κακουχίας, θλίβομαι δὲ ἔτι, μὴ δυνάμενος κατὰ τὸ παρὸν ἐπιφέρω εἰς ἃ ὑπόκεισθαι κακὰ τὴν κατάλληλον θεραπείαν. Πρέπει νὰ πιστεύσητε ὅτι καὶ ἡ τῆς ἐδῶ Κυβερνήσεως περίστασις δὲν εἶναι ὀλιγώτερον δεινὴ καὶ ὅτι δυσκόλως ἐκ τοῦ Δημοσίου Ταμείου ἤμπορεῖ νὰ δοθῇ εἰς τὴν ὑμετέραν Κοινότητα ἡ ζητουμένη ἐξοικονόμησις. Δεχθεῖτε εὐμενῶς τὰ ἐξ ἰδίων οὐ προσφερόμενα κατὰ τὸ παρὸν

3. Τὴν Ἐπιστολὴ βλ. Ι. ΚΟΡΝΗΛΑΚΗ, *Ἰωάννης Α. Καποδίστριας. Ὁ Ἅγιος τῆς Πολιτικῆς 1813-2011. 180 χρόνια ἀπὸ τὴν δολοφονία του*, ἐκδ. Ἐλαία, Ἀθήνα 2011², σ. 347.

γρόσια (X), τὰ ὅποια ἐμετρήθησαν τοῦ κυρίου Νικηφόρου καὶ παρ' αὐτοῦ λαμβάνετε.

Ἐπιποθῶν πρὸ πάντων τὴν ἐξ' ὕψους ἀντίληψιν καὶ ὁδηγίαν εἰς πᾶσαν μου πρᾶξιν, ζητῶν θερμῶς ἐπὶ τοῦτο τὴν τῶν ὑμετέρων εὐχῶν καὶ δεήσεων συνδρομήν.

Μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας μένω. Τῆ 20 Σεπτεμβρίου 1828

Ὁ Κυβερνήτης
Ἰωάννης Καποδίστριας

Σχολιασμός:

Ἡ πνευματικὴ σύνδεση τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια, ἀλλὰ καὶ τοῦ πατέρα του Ἀντωνίου, μὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος ἔχει σημαντικὴ προϊστορία. Τὸ 1819 συνέδραμε καθοριστικὰ στὴν ἔκδοση στὴ Βενετία τῶν *ΙΔ' Ἐπιστολῶν* τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μὲ ἐρμηνεῖα τοῦ ἀγίου Θεοφυλάκτου Ἀχρίδος καὶ μὲ μετάφραση καὶ ἐρμηνευτικὸ σχολιασμὸ τοῦ ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου.

Τὴν ἐπιμέλεια εἶχαν οἱ ἀγιορεῖτες μοναχοὶ Στέφανος καὶ Νεόφυτος, οἱ ὅποιοι βρῆκαν στὸ πρόσωπο τοῦ «ἐξοχοτάτου καὶ πανεκλάμπρου κόμητος κυρίου κυρίου Ἰωάννου Καποδίστρια, συμβούλου καὶ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ σεβαστοῦ τῶν Ρωσιῶν αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως Πολωνίας, ἰπέως διαφόρων ταγμάτων Ρωσίας καὶ ἄλλων αὐτοκρατόρων καὶ βασιλέων», τὸν κύριο συνεργὸ καὶ χρηματοδότη τῆς ἔκδοσης.

Ἀποκαλυπτικὴ τοῦ μεγέθους τῆς βοήθειας τοῦ Ἰωάννου εἶναι ἡ διασωθεῖσα εὐχαριστήριος *Ἐπιστολὴ* τῶν μοναχῶν Στεφάνου καὶ Νεοφύτου πρὸς τὸν πατέρα του Ἀντώνιο εὐθὺς μὲ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἔκδοσης, «*Ἐνετίησιν παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, 1819*».

Τὴν 1η Αὐγούστου 1828 ἡ οἰκτρὴ οἰκονομικὴ κατάσταση τῶν ἀγιορειτικῶν μονῶν ἀναγκάζει τοὺς καθηγουμένους νὰ ζητήσουν τὴν κυβερνητικὴ βοήθεια μὲ *Ἐπιστολὴ*, διαβιβασθεῖσα στὰ χέρια τοῦ Καποδίστρια διὰ τοῦ μοναχοῦ Νικηφόρου.

Ἡ ἄμεση ἀνταπόκριση τοῦ Καποδίστρια ἐκφράζεται μὲ ἀληθινὸ πόνο ψυχῆς γιὰ τὴ «δεινὴν τοῦ ἱεροῦ τόπου ἐκείνου κατάστασιν» καὶ «τὰς πολλὰς κακουχίας» τῶν μοναχῶν. Ἡ ἀντικειμενικὴ ὁμῶς ἀδυναμία τοῦ Δημοσίου Ταμείου νὰ βοηθήσει, ἀναγκάζει τὸν ἴδιο τὸν Ἰωάννη ἄμεσα νὰ προσφέρει «ἐξ ἰδίων του» ἓνα χρηματικὸ ποσό, τὸ ὁποῖο δὲν κατονομάζει, «γρόσια (X)». Στὴν ἀπαντητικὴ εὐχαριστήρια Ἐπιστολῇ τῶν ἀγιορειτῶν πατέρων πληροφοροῦμεθα ὅτι ἦταν 5.000 γρόσια.

Τὸ κυριότερο ὁμῶς σημεῖο τῆς Ἐπιστολῆς εὐρίσκεται στὴν προσωπικὴ ἀποκάλυψη ὅτι γιὰ κάθε του πράξη λαχταρᾷ «τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν καὶ ὁδηγίαν». Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ παρακαλεῖ θερμῶς «τὴν συνδρομὴν τῶν εὐχῶν καὶ δεήσεων» τῶν «ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὁρει» πανοσιολογιότατων καθηγουμένων καὶ πατέρων.

7. Ἐπιστολὴ πρὸς μητροπολίτην Πατρῶν (Ἀγαθάγγελον Μυριανθοῦσης, 1828-1832) (18 Ἰανουαρίου 1829)

Αἱ ὑστερήσεις αἴτινες σᾶς περικυκλοῦσι νὰ ἐπαυξάνωσι τὸν ζῆλον σας, καὶ δι' αὐτοῦ νὰ καθιστῶνται ὑποφερταὶ καὶ εἰς τοὺς πολίτας τοὺς ἐρχομένους πρὸς ἀνεύρεσιν τῶν ἰδίων ἐστιῶν ἐν τοῖς ἐρειπίοις. Καὶ μὴν ἀμφιβάλλετε, Σεβασμιώτατε, ὅτι ἡ κυβέρνησις ἐν πολλῇ τιμῇ ἔχει τοὺς ἐκουσιασμοὺς καὶ τοὺς μόχθους ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τούτοις ὅτι, ἅμα δυνηθέντες, θέλομεν δράμῃ εἰς βοήθειαν τῆς ἐκκλησίας μετὰ μεγίστης τῆς προθυμίας καὶ μετὰ χαρᾶς βαθείας τε καὶ εἰλικρινοῦς. Ἐνθυμητέον δὲ ὅτι ὁ καιρὸς ὁ εἰς τοὺς χριστιανοὺς σωτηριωδέστατος καὶ θαυματουργότατος ὑπῆρξεν ἐκεῖνος καθ' ὃν ἡ ἐκκλησία πτωχὴ ἦτο, καὶ ἄσημος, καὶ καταδιωκομένη. Ὅθεν καὶ ὑμεῖς διεκπληροῦντες τὰ χρεῖα σας ὅπως ἐλπίζομεν, μεγάλα καρποφορήσετε, καὶ πολλὴν τὴν εὐγνωμοσύνην ἀπολαύσετε παρὰ τῆς πατρίδος⁴.

4. Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, *Ἐπιστολαί*, τ. Γ', σσ. 8-9. Γιὰ τὸν μητροπολίτη Πατρῶν Ἀγαθάγγελο Μυριανθοῦσης, βλ. Μ. ΦΕΡΕΤΟΥ, «Ἀγαθάγγελος», *ΘΗΕ* 1 (1962) 82-83, ὅπου καὶ περισσότερη βιβλιογραφία.

Σχολιασμός:

Ἡ πόλη τῶν Πατρῶν ἀπελευθερώθηκε στίς 7 Ὀκτωβρίου 1828, ὅταν οἱ Τοῦρκοι τήν παρέδωσαν στόν ἐπικεφαλῆς τοῦ γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στρατηγὸ Μαιζόν.

Ὁ ποιμένας τῆς πόλης σπεύδει νὰ ζητήσει, μὲ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Κυβερνήτη, τὴν κρατικὴ στήριξη τοῦ χειμαζόμενου ποιμνίου του. Ἡ ἀπαντητικὴ Ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια εἶναι στηρικτικὴ τῶν προσπαθειῶν του. Ἡ ἀδυναμία οικονομικῆς βοήθειας στὴν Ἐκκλησία κατὰ τὴν τρέχουσα περίοδο, δὲν σημαίνει ἀδιαφορία. Ἐπαινεῖ τις προσπάθειες τοῦ ἀρχιερέως καὶ τὸν ὑπάρχοντα ζῆλο του. Ὁ τρόπος πὸ ἀπευθύνεται στόν ἐκκλησιαστικὸ ταγὸ εἶναι υἱικὸς καὶ ἐνθαρρυντικός, καθὼς ὑπενθυμίζει ὅτι «ὁ καιρὸς ὁ εἰς τοὺς χριστιανοὺς σωτηριωδέστατος καὶ θαυματουργότατος ὑπῆρξεν ἐκεῖνος, καθ' ὃν ἡ Ἐκκλησία πτωχὴ ἦτο, καὶ ἄσημος, καὶ καταδιωκομένη».

8. Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἱερέα τοῦ Τακτικοῦ Σώματος (Ναύπλιο, 28 Φεβρουαρίου 1829)⁵

Διὰ τοῦ συναπτομένου διατάγματος ἡ Κυβέρνησις σᾶς ἐμπιστεύει τὴν ἱερατείαν τοῦ τακτικοῦ σώματος. Ὁ συνταγματάρχης Κ. Εἰδέκος, διευθυντῆς αὐτοῦ, θέλει σᾶς σχετίσῃ πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ σώματος, μετὰ τῶν ὁποίων θέλετε συμφωνήσῃ, κατὰ τὰς δοθησομένας παρὰ τοῦ διευθυντοῦ προσταγὰς, εἰς ποίας ἡμέρας τὸ τακτικὸν σῶμα, ἀξιωματικοὶ τε δηλαδὴ καὶ ὑπαξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, οἱ νῦν ἐν Ναυπλίῳ ἐφεδρεύοντες, θέλουσιν ἐκπληρώσῃ κατὰ τὴν ἐνεστῶσαν τεσσαρακοστὴν τὰ χρέη τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως, τὰ τῆς ἐξομολογήσεως, λέγω, καὶ μεταλήψεως, ἐν οἷς καὶ θέλετε τοῖς δώσῃ πᾶσαν τὴν πνευματικὴν ὑμῶν βοήθειαν καὶ παράστασιν, συμπαραينوῦντες ὡς πατήρ εἰς τὴν στρατιωτικὴν νεολαίαν τὴν πρὸς τὴν πατρίδα πίστιν καὶ τὸ ἐπιεικὲς τῆς διαγωγῆς.

5. Ι. ΚΟΡΝΗΛΑΚΗ, *Ἰωάννης Α. Καποδίστριας. Ὁ Ἅγιος τῆς Πολιτικῆς*, ὅπ.π., σ. 421.

Πᾶσας ἡμέρας θέλουσι νηστεύσει, θέλετε τὸ ὄριση μετὰ τῆς γνώμης τοῦ ἀρχιερέως· ἡμεῖς δὲ φρονοῦμε ὅτι ἀρκεῖ νὰ νηστεύσωσι μόνον τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν ἐβδομάδα τῆς τεσσαρακοστῆς, ἔτι δὲ τὴν ἐβδομάδα καθ' ἣν κοινωνήσουσι, καὶ τὰς Τετράδας καὶ Παρασκευάς.

Νὰ πληροφορηθῆτε προσέτι ἂν συνηθίζωσι νὰ κάμνωσι καθ' ἐκάστην τὴν προσευχὴν τῶν· καὶ ἂν ὄχι, νὰ τοὺς διδάξετε νὰ τὴν κάμνωσι. Κατόπι δὲ θέλομεν φροντίσει νὰ εἰσάξωμεν βαθμιαίως τὴν ἀνάγνωσιν τῶν προσευχῶν ἐν βιβλίοις, τὰ ὅποια θέλομεν σᾶς δώσει νὰ διανείμετε εἰς τοὺς στρατιώτας.

*Ὁ Κυβερνήτης
Ἰωάννης Καποδίστριας*

Σχολιασμός:

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας μεταξὺ τῶν προτεραιοτήτων τῆς κυβερνητικῆς του πολιτικῆς ἔθεσε τὴν ἀνασύνταξη τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, διότι κατὰ τὴν ἐγκατάστασή του τὸ 1828, ἡ Ἐπανάσταση ψυχορραγοῦσε ὀλόκληρη. Ἡ Πελοπόννησος, μὲ ἐξαιρέση τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴ Μάνη, βρισκόταν στὰ χέρια τοῦ Ἰμπραὴμ πασᾶ καὶ τῶν Αἰγυπτίων, ἐνῶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῶν Τούρκων τοῦ Κιουταχῆ.

Ἡ Ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Κυβερνήτη ἀπευθύνεται στὸν ὀρισθέντα ἱερέα τοῦ τακτικοῦ Σώματος τοῦ στρατοῦ καὶ φέρει τὸν τίτλον «Χρηματισμοί». Ἀποτελεῖ δηλαδὴ ἓναν ὁδηγὸν γιὰ τὸν θεσμόν τοῦ στρατιωτικοῦ ἱερέως, πού ὁ Καποδίστριας πρῶτος προέβλεψε ὡς ἀπαραίτητο γιὰ τὸ στράτευμα. Οἱ στρατῶνες καὶ οἱ στρατιῶτες δὲν πρέπει σὲ καμία περίπτωσι νὰ μένουσιν ἐκτὸς τῆς ποιμαίνουσας Ἐκκλησίας.

Ἡ εὐκαιρία τῆς περιόδου τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς ἀποτελεῖ ἀφορμὴν γιὰ πολὺ σημαντικὰς προτροπὰς χάριν τῆς στρατιωτικῆς νεολαίας. Παροχὴ δυνατότητος ὡς πνευματικοῦ πατρὸς γιὰ τὰ μυστήρια τῆς ἱερᾶς ἐξομολόγησις καὶ τῆς θείας μεταλήψεως. Νὰ ἀξιολογήσῃ καὶ νὰ καθορίσῃ ἡμέρας νηστείας, κατὰ τὶς ὑπάρχουσες

συνθήκες, με ιδιαίτερη επίσημανση στην τηρητέα εκκλησιαστική τάξη, δηλαδή «*μετά τῆς γνώμης τοῦ ἀρχιερέως*». Νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὴν καθημερινή προσευχή στους στρατῶνες καὶ γιὰ τὴ διδασκαλία περὶ τῆς προσευχῆς. Νὰ φροντίσει γιὰ τὴ μελλοντικὴ προμήθεια βιβλίων προσευχῶν γιὰ κάθε στρατευόμενο.

Ἡ μέριμνα τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια γιὰ τὴν στρατευομένη νεότητα ὑπῆρξε πολὺ σημαντικὴ μεῖς ιδιαίτερη προέκταση νὰ ἐνισχύει ὁ στρατιωτικὸς ἱερέας, ὡς πνευματικὸς πατέρας, «*τὴν πρὸς τὴν πατρίδα πίστιν καὶ τὸ ἐπιεικὲς τῆς διαγωγῆς*». Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐπέδωκε νὰ ἀναζωπυρώσει τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ στρατοῦ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς δοκιμαζόμενης πατρίδας καὶ συνάμα νὰ ἐξαλείψει φαινόμενα ἐνόπλων, βίαιων καὶ ἀπάνθρωπων συμπεριφορῶν. Οἱ ἀρετὲς τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς καλῆς διαγωγῆς ἐξυψώνουν τὸ ἀξιόμαχο καὶ τὸ ἠθικὸ ἐπίπεδο τοῦ στρατεύματος.

Ἐπίλογος

Ἡ ἀποσπασματικὴ προσέγγιση ἐπιλεγμένων ἐπεισοδίων τοῦ Ἰωάννη Καποδίστρια δὲν ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς πλήρη σκιαγράφηση τῆς μεγάλης αὐτῆς μορφῆς τῆς σύγχρονης Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Μᾶς δίνει ὅμως τὴ δυνατότητα νὰ μνηθοῦμε γιὰ μία ἀκόμη φορὰ σὲ παρακαταθῆκες ζωῆς γιὰ τὴν Ὀρθοδοξία καὶ τὸν Ἑλληνισμό.

Τὸ γεγονός τῆς δολοφονίας του στίς 6.30 τὸ πρωὶ τῆς Κυριακῆς 27ης Σεπτεμβρίου 1831, ὅταν ἔφυγε ἀπὸ τὸ Κυβερνεῖο τοῦ Ναυπλίου γιὰ νὰ λειτουργηθεῖ «*ὄρθρου βαθέος*», ὅπως ἔκανε σὲ ὅλη του τὴ ζωή, ὡς πιστὸς ὀρθόδοξος χριστιανός, εἶναι συγκλονιστικὸ γιὰ ὅλη τὴ μετέπειτα ἱστορία τοῦ τόπου μας. Ἡ δολοφονία του ἀνέκοψε τὴν πορεία τοῦ Ἑθνους γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσή του ἐντὸς τῶν ὀρίων τῆς ἑλληνορθόδοξης παράδοσής μας.

Ὡς ἐλπίδα παραμένουν τὰ λόγια τοῦ ἴδιου τοῦ φωτισμένου Κυβερνήτη, ὅταν προέβλεπε ὡς πιθανὴ τὴ δολοφονία του: «*θὰ ἔλθει κάποτε ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποία οἱ Ἕλληνες θὰ ἐννοήσουν τὴν σημασία τῆς θυσίας μου*».⁶

6. Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ, *Ἐπιστολαί*, τ. Δ', Ἀθῆναι 1841, σ. 300.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Στις 11 Ἰανουαρίου 1828 ὁ Καποδίστριας ἀπεβιβάσθη στὴν Αἴγινα. Ὁ Γ. Τερτσέτης στὰ *«Ἀπόλογα γιὰ τὸν Καποδίστρια»* περιγράφει συνομιλία τοῦ Κυβερνήτη μὲ τὸν Γεωργάκη Μαυρομιχάλη:

«Εἶναι καιροὶ ποὺ πρέπει νὰ φοροῦμε ὅλοι ζώνη δερματένια καὶ νὰ τρῶμε ἀκρίδες καὶ μέλι ἄγριο. Εἶδα πολλὰ εἰς τὴν ζωὴ μου, ἀλλὰ σὰν τὸ θέαμα ὅταν ἔφθασα ἐδῶ εἰς τὴν Αἴγινα δὲν εἶδα τι παρόμοιο ποτέ, καὶ ἄλλος νὰ μὴν τὸ ἰδῆ. «Ζήτω ὁ κυβερνήτης ὁ σωτῆρας μας, ὁ ἐλευθερωτῆς μας!», ἐφώναζαν γυναῖκες ἀναμαλλiάρες, ἄνδρες μὲ λαβωματιῆς πολέμου, ὀρφανὰ κατεβασμένα ἀπὸ τὶς σπηλιές.

Μαυροφορεμένες γυναῖκες, γέροντες μοῦ ἐζήτοῦσαν νὰ ἀναστήσω τοὺς πεθαμένους τους, μανάδες μοῦ ἔδειχναν εἰς τὸ βυζὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ μοῦ ἔλεγαν νὰ τὰ ζήσω καὶ ὅτι δὲν τοὺς ἀπέμειναν παρὰ ἐκεῖνα καὶ ἐγὼ καὶ μὲ δίκαιο μοῦ ἐζήτοῦσαν ὅλα αὐτά, διότι ἐγὼ ἦλθα καὶ ἐσεῖς μὲ προσκαλέσατε νὰ οἰκοδομήσω, νὰ θεμελιώσω κυβερνήσιν καὶ κυβέρνησις καὶ ὡς πρέπει ζεῖ, εὐτυχεῖ τοὺς ζωντανούς, ἀνασταίνει καὶ ἀποθαμένους διατὶ διορθώνει τὴν ζημίαν τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀδικίας. Δὲν ζεῖ ὁ ἄνθρωπος, ζεῖ τὸ ἔργο του, καρποφορεῖ, ἂν ὁ διοικητῆς εἶναι δίκαιος, ἂν τὸ κράτος ἔχη συνείδησιν, εὐσπλαχνίαν, μέτρα σοφίας.

Ὡς ψάρι εἰς τὸ δίχτυ σπαράζει εἰς πολλοὺς κινδύνους ἀκόμη ἡ ἑλληνικὴ ἐλευθερία. Μοῦ ἐδώσατε τοὺς χαλινοὺς τοῦ κράτους. Τίνος κράτους; Μετροῦμε εἰς τὰ δάκτυλα τὴν ἐπικρατείαν μας. Τὸ Ἀνάπλι, τὴν Αἴγινα, τὸν Πόρο, τὴν Ὑδρα, τὴν Κόρινθο, τὰ Μέγαρα, τὴν Σαλαμίνα. Ὁ Ἰμπραῖμης κρατεῖ τὰ κάστρα καὶ τὸ μεσόγειο τῆς Πελοποννήσου, ὁ Κιουτάγιας τὴν Ρούμελη, πολλὰ νησιά βασανίζονται ἀπὸ αὐτεξούσιο στρατὸ καὶ ἀπὸ πειρατεῖαν, τὰ δύο μεγάλα πολεμικὰ καράβια μας εἶναι ἀραγμένα ξαρμάτωτα εἰς τὸν Πόρο, ἢ Ἀθήνα ἔφαγε πέρυσι τοὺς ἀνδρειότερους τῶν Ἑλλήνων. Ποῦ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ ἔθνους;

Ἀκούω ἐπουλήσατε καὶ τὴν δεκατία τοῦ φετειοῦ ἔτους πρὶν σπαρθῆ ἀκόμα τὸ γέννημα, ὁ τόπος εἶναι χέρσος, σπάνιοι οἱ κάτοικοι, σκόρπιοι εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰ σπήλαια. Τὸ δημόσιο εἶναι πλακωμένο ἀπὸ δύο ἑκατομμύρια λίρες στερλίνες χρέος, ἄλλα τόσα ζητοῦν

οί στρατιωτικοί, ή γῆ εἶναι ὑποθηκευμένη εἰς τοὺς Ἄγγλους δανειστάς, ἀνάγκη νὰ τὴν ἐλευθερώσωμε μὲ τὴν ἴδια ἀπόφασιν ὡς τὴν ἐλευθερώσαμε καὶ ἀπὸ τὰ ἄρματα τοῦ Κιουτάγια καὶ τοῦ Αἴγυπτίου.

Δὲν λυποῦμαι, δὲν ἀπελπίζομαι, προτιμῶ αὐτὸ τὸ σκῆπτρο τοῦ πόνου καὶ τῶν δακρῶν παρὰ ἄλλο. Ὁ Θεὸς μοῦ τόδωσε, τὸ παίρνω, θέλει νὰ μὲ δοκιμάσῃ. Εἶμαι ἀπὸ τὴ φυλὴ σας, εἰς ἓνα μνημα μαζί μὲ σᾶς θὰ θαφτῶ, ὅ,τι ἔχω, ζωή, περιουσία, φιλίες εἰς τὴν Εὐρώπην, κεφάλαια γνώσεων ἀποκτημένα ἀπὸ τόσα θεάματα καὶ ἀκροάματα συμβάντων τοῦ κόσμου εἰς τὰς ἡμέρας μου, τὰ ἀφιερώνω εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα.

Κατεβαίνω πολεμιστῆς εἰς τὸ στάδιον, θὰ πολεμήσω ὡς κυβερνησις, δὲν λαθεύομαι τὸν ἔρωτα τῶν προνομίων ποὺ εἶναι φυτευμένος εἰς ψυχὰς πολλῶν, τὰ ὄνειροπολήματα τῶν λογιωτάτων, ξένων πρακτικῆς ζωῆς, τὸ φιλύποπτο, κυριαρχικὸ καὶ ἀνήμερο ἄλλοεθνῶν ἀνδρῶν. Ἡ νίκη θὰ εἶναι δική μας, ἂν βασιλεύσῃ εἰς τὴν καρδίαν μας μόνο τὸ αἶσθημα τὸ ἐλληνικόν, ὁ φιλήκοος τῶν ξένων εἶναι προδότης».

Ἄγγελικὸ ἢ μαῦρο; Ἡ διπλὴ φύση τοῦ φωτὸς*

Πέτρον Παναγιωτόπουλου
Ἐπίκουρου Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

«Καθὼς περνοῦν τὰ χρόνια
πληθαίνουν οἱ κριτὲς ποὺ σὲ καταδικάζουν
καθὼς περνοῦν τὰ χρόνια καὶ κουβεντιάζεις μὲ λιγότερες φωνές,
βλέπεις τὸν ἥλιο μ' ἄλλα μάτια

...

Ἄγγελικὸ καὶ μαῦρο, φῶς,
γέλιο τῶν κυμάτων στὶς δημοσιῆς τοῦ πόντου,
δακρυσμένο γέλιο,

...

Ἀγγελικὴ καὶ μαύρη, μέρα

...

ὅποιος ποτέ του δὲν ἀγάπησε θ' ἀγαπήσει,
στὸ φῶς

...

θ' ἀδειάσουν τὰ μάτια σου ἀπ' τὸ φῶς τῆς μέρας
πὼς σταματοῦν ζαφνικὰ κι ὅλα μαζί τὰ τζιτζίκια»

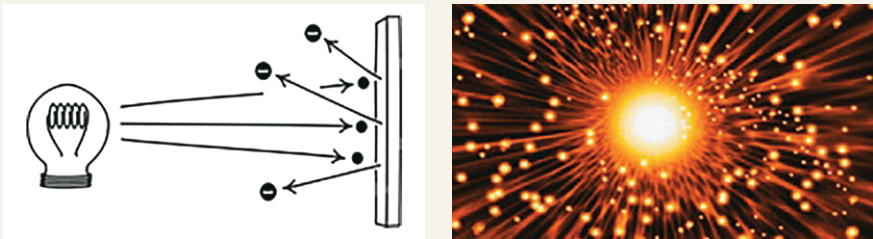
Γ. Σεφέρη, *Τὸ Φῶς*¹
Στὴν Ἰμβρο
ποὺ τὸ φύλαξε

* Πρώτη δημοσίευση: *Σύνθεσις* (Ἡλεκτρονικὸ Περιοδικὸ Τμήματος Θεολογίας ΑΠΘ), τ. 4, 2 (2015), σσ. 131-142.

1. «Κίχλη» (1946), *Ποιήματα*, ἔκδ. Ἴκαρος, Ἀθήνα 1989¹⁶, σσ. 227-229.

Τὸ φῶς ἀποτελεῖ ἓνα θεμελιῶδες συστατικὸ τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Εὐνόητο εἶναι λοιπόν, ὅτι θὰ ἀπασχολοῦσε τὴν ἀνθρώπινη σκέψη ἢ παρουσία του, τόσο στὸ ἐπιστημονικὸ ἐπίπεδο, ὅσο καὶ στὸ θρησκευτικόν. Δὲν εἶναι τυχαῖο ἄλλωστε, πού σὲ κάθε χῶρο ἐκδηλώθηκε ἀπὸ μία (τουλάχιστον) μεγάλη ἀντιπαράθεση, γύρω ἀπὸ τὴ φύση του.

Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη ἐν πρώτοις, «διχάστηκε» κατὰ κάποιον τρόπο σχετικὰ μὲ τὴ σύστασή του. Πρόκειται γιὰ σωματίδιο ἢ κῦμα; Τὰ πειραματικὰ δεδομένα δὲν ἔδιναν σαφεῖ ἀπάντηση. Ὁ μεγάλος Νεύτωνας (μεταξὺ ἄλλων) τάχθηκε ὑπὲρ τῆς πρώτης ἄποψης: εἶναι σωματίδιο. Αντίθετα, ἄλλοι, ὅπως ὁ Huygens, ὁ Young ἢ ὁ Fresnel (ἢ σχετικὴ ἐργασία τοῦ ὁποῖου πρὶν ἀπὸ 200 ἀκριβῶς χρόνια ἀποτελεῖ τὸν ἓναν ἀπὸ τοὺς λόγους, πού τὸ ἔτος 2015 ἐορτάστηκε ὡς «ἔτος φωτός»²), ἔκλιναν ὑπὲρ τῆς κυματικῆς φύσης του. Ἡ συζήτηση, μάλιστα, ἔτυχε καὶ προεκτάσεων φιλοσοφικοῦ χαρακτήρα, μιᾶς καὶ ἡ μία ἄποψη προέκρινε μία ὑλιστικὴ θέαση τοῦ κόσμου, ἐνῶ ἡ ἄλλη μᾶλλον συμβάδιζε μὲ ἰδεαλιστικὲς θεωρήσεις. Σὲ μία πρώτη φάση, φάνηκε πὼς ἡ δευτέρα ἐβγαίνει νικητρία, ὅταν ὁ James Clerk Maxwell ἔδωσε μία πλήρη ἐρμηνεῖα τῶν ἠλεκτρομαγνητικῶν φαινομένων (στὰ ὁποῖα ἀνήκει καὶ τὸ φῶς), μὲ ἓναν εὐσύνοπτο καὶ μαθηματικὰ κομψὸ τρόπο – ἢ ἐπέτειος τῶν 150 χρόνων ἀπὸ αὐτὴ τὴ δημοσίευση ἀποτελεῖ τὸν δεῦτερο λόγο τοῦ φετινοῦ ἐορτασμοῦ³.

Τὸ φῶς ὡς σωματίδια

2. Βλ. σχετικὴ ἀνακοίνωση τῆς *Εὐρωπαϊκῆς Φυσικῆς Ἐταιρείας*, «International Year of Light», στο: http://www.eps.org/?page=event_iyo.

3. Βλ. ὅπ.π.

Τὸ φῶς ὡς κῶμα

And God said...

$$\oiint \vec{E} \cdot d\vec{s} = \frac{Q}{\epsilon_0}$$

$$\oiint \vec{B} \cdot d\vec{s} = 0$$

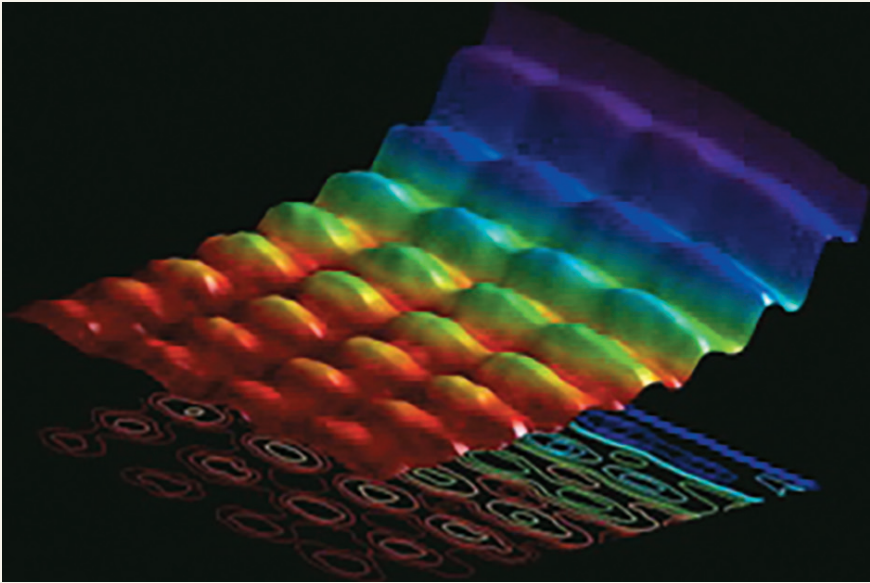
$$\oint \vec{E} \cdot d\vec{l} = \oiint \frac{\partial \vec{B}}{\partial t}$$

$$\oint \vec{H} \cdot d\vec{l} = i + c \frac{\partial \vec{B}}{\partial t}$$

...and there was light.

Οἱ ἐξισώσεις τοῦ Maxwell

Ωστόσο, η τελική απάντηση δόθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα, όταν μία νέα τότε θεωρία, γνωστή αργότερα ως θεωρία των κβάντα, έδωσε μία σαφώς συνθετική απάντηση: η φύση του φωτός είναι διπλή, έχει κυματοσωματιδιακή σύσταση, δηλαδή. Συμπεριφέρεται και ως σωματίδιο και ως κύμα. Για την ακρίβεια, αποτελείται από πακέτα κυμάτων, τα κβάντα, που συμπεριφέρονται ως σωματίδια. (Εξάλλου, λίγο αργότερα, με τη θεωρία της Σχετικότητας – της οποίας η ολοκλήρωση πριν από 100 ακριβώς χρόνια αποτελεί την τρίτη επέτειο του φετινού έορτασμού⁴ – θα διαπιστωνόταν και η ισοδυναμία μεταξύ ύλης και ενέργειας). Ήταν από τις φορές που η φύση μας αποκάλυπτε ότι αποφεύγει τους μανιχαϊσμούς...

Η κυματοσωματιδιακή φύση του φωτός

4. Βλ. *οπ.π.* Για την ακρίβεια, πρόκειται για τα 100 χρόνια από τη δημοσίευση της θεωρίας της *Γενικής Σχετικότητας* του Α. Einstein, στην οποία το φως παίζει κεντρικό ρόλο, ενώ η ταχύτητά του είναι μία από τις σταθερές που συμπεριλαμβάνονται στις εξισώσεις της.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, οἱ ἡσυχαστικὲς ἐριδες τοῦ 14οῦ αἰώνα εἶχαν ὡς ἐπίκεντρό τους τὸ φῶς τῆς Μεταμόρφωσης καὶ ἐκεῖνο ποὺ βλέπουν ὅσοι ἔχουν καθαρθεῖ ἀπὸ τὰ πάθη τους καὶ ἔχουν προχωρήσει στὴ ζωὴ τῆς προσευχῆς. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς ἔδειξε μὲ πειστικὸ τρόπο, καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἕκτοτε ἐκκλησιαστικὴ διδασκαλία, ὅτι πρόκειται γιὰ ἄκτιστο φῶς, μία ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνοι ποὺ τὸ βλέπουν, ἔχουν μία ἐμπειρία τῆς θείας παρουσίας, φωτίζονται καὶ ἔρχονται σὲ ἔνωση μαζί του⁵.

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐπιχειρηματολογίας του, καὶ συνοψίζοντας καὶ ἀναπτύσσοντας μαζί τὴν πρότερη πατερικὴ διδασκαλία, ὁ Παλαμᾶς ἐπισημαίνει ἓνα ἄλλο παράδοξο γιὰ τὴ συμβατικὴ λογική: ὅτι τὸ θεῖο φῶς ταυτίζεται μὲ τὸ σκοτάδι, καθὼς ὑπερβαίνει τὰ ἀνθρώπινα μέτρα τῶν αἰσθήσεων. Ἀκόμη περισσότερο μάλιστα,

5. Πρβλ. μεταξύ ἄλλων: «Ἄλλα ταῦτα μὲν ὑπὲρ ἐμὲ λέγειν καὶ διατρανοῦν· εἰ δὲ καὶ τὰ πρὸ αὐτῶν, ἀλλ' ἐκεῖνα τῆς προκειμένης ὑποθέσεως· ἐπάνειμι τοῖνυν. Ἡ γοῦν τοῦ φωτός τούτου θεωρία ἔνωσις ἐστίν, εἰ καὶ μὴ διαρκῆς τοῖς ἀτελέσιν· ἡ δὲ τοῦ φωτός ἔνωσις τί γε ἄλλο ἢ ὄρασις ἐστίν; Ἐπεὶ δὲ καὶ μετὰ τὴν τῶν νοερῶν ἐνεργειῶν ἀπόπαυσιν τελεῖται, πῶς ἂν τελεσθεῖη, εἰ μὴ διὰ Πνεύματος; Ἐν γὰρ τῷ φωτὶ τὸ φῶς ὄραται [Ψαλμ. 35, 10] καὶ ἐν τῷ ὁμοίῳ φωτὶ καὶ τὸ ὄρων, εἰ κατὰ μηδὲν ἄλλο ἐνεργοίη, πάντων τῶν ἄλλων ἐκχωρήσαν, φῶς ὅλον καὶ αὐτὸ γίνεται καὶ τῷ ὀρωμένῳ ὁμοιοῦται, μᾶλλον δὲ καὶ ἀμιγῶς ἐνοῦται, φῶς ὄν καὶ ὄρων φῶς διὰ φωτός· κἂν ἐαυτὸν βλέπη, φῶς ὄρα, κἂν πρὸς ἐκεῖνο ὁ ὄρα, φῶς ἐστὶ καὶ τοῦτο, κἂν τὸ δι' οὐ ἔχη τὸ ὄραν, καὶ ἐκεῖνο φῶς ἐστὶ, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἡ ἔνωσις, ἐν πάντ' ἐκεῖνα εἶναι, ὡς μηδὲ ἔχειν διαγιγνώσκειν τὸν ὄρωντα τὸ δι' οὐ καὶ εἰς ὁ καὶ τί αὐτὸ ἐστίν, ἀλλ' ἡ τοῦτο μόνον ὅτι φῶς ἐστὶ καὶ φῶς ὄρα τῶν κτισμάτων πάντων ἄλλο», ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων 2, 3, 36, ΣΠ 1, σ. 570. Πρβλ. καὶ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος 40. Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, 36, ΡG 36, 409CD: «Πάλιν ὑπομνήσω σε τῶν φωτισμῶν, καὶ πολλάκις ἐκ τῶν θείων λογίων τούτους ἀναλεγόμενος. Αὐτός τε γὰρ ἡδίων ἔσομαι τῇ τούτων μνήμῃ, (τί γὰρ φωτός ἡδύτερον, τοῖς φωτὸς γευσασμένοις;) καὶ σὲ περιαστράψω τοῖς λεγομένοις. Φῶς μὲν ἀνέτειλε τῷ δικαίῳ, καὶ ἡ τούτου σύζυγος εὐφοροσύνη· Φῶς δὲ δικαίοις διὰ παντός. Φωτίζεις δὲ σὺ θαυμαστώδῃ ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων, πρὸς τὸν Θεὸν λέγεται· ἀγγελικῶν, οἶμαι, δυνάμεων, αἱ συνεργοῦσιν ἡμῖν πρὸς τὰ κρείττονα. Κύριος δὲ φωτισμός μου, καὶ σωτήρ μου· τίνα φοβηθήσομαι; Τοῦ Δαβὶδ ἠκούσας λέγοντος· καὶ ποτὲ μὲν αἰτοῦντος ἐξαποσταλῆναι τὸ φῶς αὐτῷ καὶ τὴν ἀλήθειαν· ποτὲ δὲ εὐχαριστοῦντος, ὅτι καὶ τούτου μετείληφεν, ἐν τῷ σημειωθῆναι τὸ τοῦ Θεοῦ φῶς ἐπ' αὐτόν, τουτέστιν ἐνημανθῆναι καὶ γνωρισθῆναι τὰ σημεῖα τῆς δεδομένης ἐλλάμψεως».

ὅτι αὐτὸς ὁ θεῖος γνόφος ἰσοδυναμεῖ μὲ μία ὑπερβολὴ φωτοχυσίας, ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει ἀντιληπτὴ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα αἰσθητήρια, ὅπως κατ' ἀναλογίαν τὸ γυμνὸ μάτι δὲν μπορεῖ νὰ κοιτάξει τὸν ἥλιο⁶.

Στὴν ἄλλη πλευρὰ τῆς ἀξιολογικῆς κλίμακας, πάλι, τὸ φῶς τῆς χάριτος στὴν πατερικὴ διδασκαλία φέρει ἓνα ἄλλο ἀντιδιαμετρικὸ ὁμολόγο, τὸ ψευδώνυμο φῶς, τὸ «μεσημεριανὸ σκοτάδι», ποὺ κρατᾷ δέσμιο τὸν ἄνθρωπο στὴν ἀχλὺ τῶν παθῶν, ἐνόσω νομίζει πὼς ζεῖ στὴ μέρα⁷.

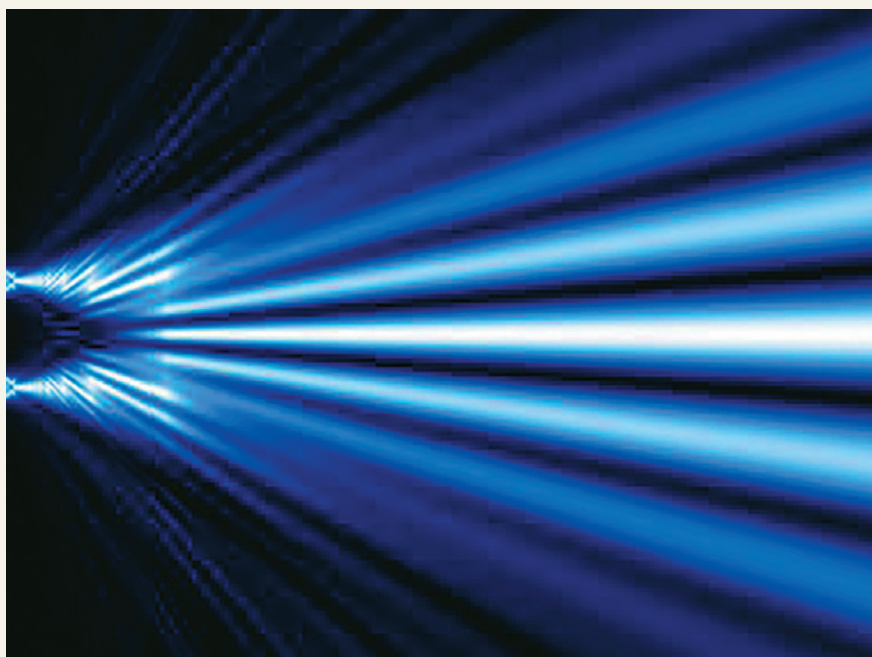
Ὅπως καὶ νὰ τὸ δοῦμε, συνεπῶς, πρόκειται γιὰ μία ὀπωσδήποτε πολυσήμαντη – καὶ γι' αὐτὸ πολύτιμη – ἔννοια. Πρῶτο δημιούργημα τοῦ κόσμου μας, κυρίαρχο καὶ ἀπαραίτητο στὴ ζωὴ μας, καὶ σύμβολο καὶ σημεῖο συνάντησης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ἡ καθαρὴ καὶ ἡ φωτεινότητά του μπορεῖ νὰ ἀντιπροσωπεύει ὅ,τι καθαρὸ καὶ φω-

6. «Ἐνταῦθα τοῖνυν τὸ αὐτὸ καὶ γνόφον λέγει καὶ φῶς, καὶ ὄραν καὶ μὴ ὄραν, καὶ γινώσκειν καὶ μὴ γινώσκειν. Πῶς οὖν καὶ σκότος τοῦτο τὸ φῶς; "Δι' ὑπερβολὴν", φησί, "φωτοχυσίας", ὥστε φῶς μὲν κυρίως, σκότος δὲ καθ' ὑπεροχὴν, ὡς ἀόρατον τοῖς δι' αἰσθήσεως ἢ νοῦ ἐνεργειῶν προσιέναι καὶ ὄραν ἐπιχειροῦσιν», ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων 2, 3, 51, ΣΠ 1, σσ. 583-584.

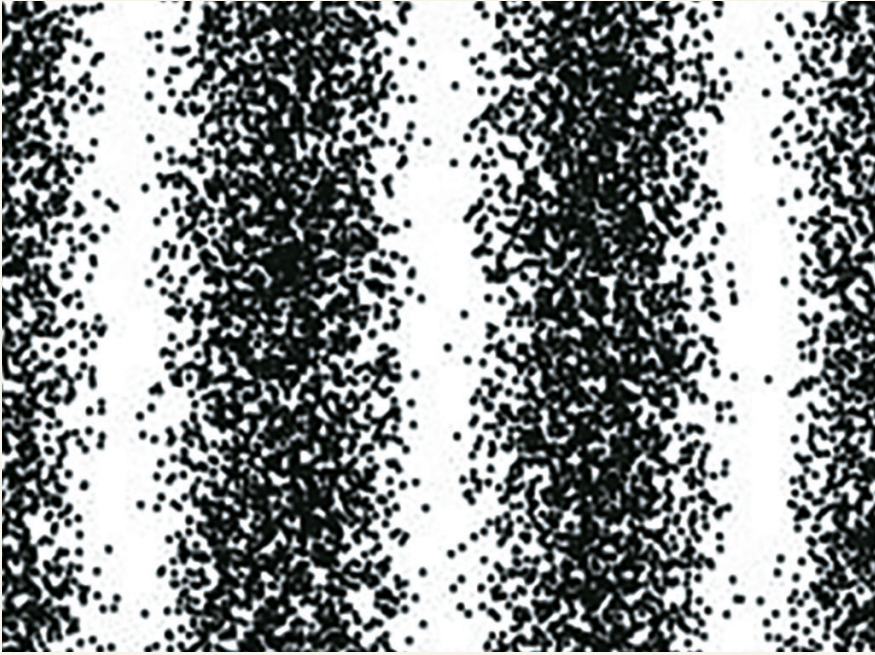
7. «Ὡσπερ δὲ πῶρ οἶδα διπλοῦν, οὕτω καὶ φῶς τὸ μὲν τὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ λαμπάδα, κατευθύνον ἡμῖν τὰ κατὰ Θεὸν διαβήματα· τὸ δὲ ἀπατηλὸν καὶ περιέργον καὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς ἀντίθετον, ἐκεῖνο εἶναι ὑποκρινόμενον, ἵνα κλέπη τῷ φαινομένῳ· τοῦτο καὶ σκοτία ἐστὶ καὶ μεσημβρία δοκεῖ, τὸ τοῦ φωτὸς ἀκμαιοτάτον. Οὕτως ἀκούω τοῖς διαπαντὸς ἐν μεσημβρινῇ σκοτία φεύγουσι. Τοῦτο καὶ νύξ ἐστὶ, καὶ φωτισμὸς νομίζεται τοῖς ὑπὸ τῆς τρυφῆς διεφθαρμένοις. Τί γάρ φησιν ὁ Δαβίδ; Νύξ ἦν περὶ ἐμὲ τὸν δαίλαιον καὶ ἡγνόουν· φωτισμὸν γὰρ εἶναι τὴν τρυφὴν ὑπελάμβανον. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τοιοῦτοι, καὶ οὕτως ἔχοντες· ἡμεῖς δὲ φωτίσωμεν ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως· ἔσται δὲ τοῦτο, ἐκ τοῦ σπεῖρειν εἰς δικαιοσύνην καὶ τρυφᾶν καρπὸν ζωῆς (πρᾶξις γὰρ, θεωρίας πρόξενος), ἵνα τὰ τε ἄλλα καὶ τοῦτο μάθωμεν, τί μὲν τὸ ἀληθινὸν φῶς, τί δὲ τὸ ψευδόμενον, καὶ μὴ λάθωμεν περιπεσόντες, ὡς καλῶ, τῷ χεῖρονι. Γενόμεθα φῶς, ὥσπερ οἱ μαθηταὶ παρὰ τοῦ μεγάλου Φωτὸς ἤκουσαν, Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, λέγοντος. Γενόμεθα φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, τουτέστι ζωτικὴ τοῖς ἄλλοις δύναμις. Λαβόμεθα θεότητος, λαβόμεθα τοῦ πρώτου καὶ ἀκραιφνεστάτου Φωτὸς. Ὁδεύσωμεν πρὸς τὴν λάμπριν αὐτοῦ, πρὸ τοῦ προσκόψαι τοὺς πόδας ἡμῶν ἐπ' ὄρη σκοτεινὰ καὶ πολέμια. Ἔως ἡμέρα ἐστίν, ὡς ἐν ἡμέρα εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κόμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελείαις, ἃ νυκτὸς ἐστὶ κλέμματα», ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος 40. Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, 37, PG 36, 412BD.

τεινὸ ὑπάρχει στὸν κόσμον μας, ἀλλὰ ἤδη ἀρχίσαμε νὰ ὑποψιαζόμαστε πὼς αὐτὴ ἡ βεβαιότητα ἔχει τὶς δικές της πλευρὲς καὶ γωνίες.

Συνηθίζουμε νὰ λέμε πὼς τὸ σκοτάδι δὲν ἔχει ὑπόσταση, ἀλλὰ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἔλλειψη τοῦ φωτός – καὶ ἔτσι εἶναι. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως, γνωρίζουμε ὅτι σὲ ἓνα συνηθισμένο φαινόμενο, ποὺ λέγεται *συμβολή*, ἐμφανίζονται ἐναλλάξ φωτεινὲς καὶ σκοτεινὲς περιοχές. Στὶς δεύτερες ἀπὸ αὐτές, τὶς σκοτεινές, ἔχουμε *ἀρνητικὴ συμβολή*, ὅπως λέμε. Αὐτὸ ποὺ συμβαίνει, δηλαδή, εἶναι πὼς συναντιοῦνται σὲ ἐκεῖνα τὰ σημεῖα φωτεινὲς ἀκτίνες, οἱ ὁποῖες συμβάλλουν ἀρνητικὰ καὶ «ἀλληλοεξουδετερώνονται» μεταξὺ τους.

Συμβολὴ τοῦ φωτός

Συμβολή τοῦ φωτός

«Λόγω παλαίει πᾶς λόγος», θὰ μπορούσε νὰ σχολιάσει ἐδῶ ὁ ἡσυχαστὴς Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης⁸. Καὶ ἀσφαλῶς θὰ συμπλήρωνε ὁ οὐρανοφάντωρ Ἐπίσκοπος Καισαρείας ὅτι μπορεῖ μὲ τὸ μεγάλο αὐτὸ δῶρο τοῦ Θεοῦ νὰ διαλύεται ἡ κατήφεια καὶ νὰ φαιδρύνεται ὁ κόσμος, ἦταν ὅμως ἐξαρχῆς ἄμικτο ἀπὸ τὸ σκότος, ὥστε νὰ διαχωριστεῖ ἀργότερα ἀπὸ τὸν Δημιουργό⁹.

8. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Ἐπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων* 1, 1, 1, ΣΠ 1, σ. 361. Πρβλ. ΝΙΚΗΤΑ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ, *Ἑρμηνεῖα τῶν τετραστίχων τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου*, PG 38, 792.

9. Βλ. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς Ἐξαήμερον* 2, PG 29, 44C· 48B. Πρβλ. τὴν ἐνιστικὴ θεώρηση τῆς μίξης φωτὸς καὶ σκότους στὸν Παρμενίδη: «πᾶν πλέον ἐστὶν ὁμοῦ φάεος καὶ νυκτὸς ἀφάντου» (= Τὸ πᾶν εἶναι πλήρες ἀπὸ φῶς καὶ ταυτοχρόνως ἀπὸ ἄφαντη νύχτα), *Περὶ φύσεως*, 9.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος προχωρᾷ κάπως περισσότερο. Θεωρεῖ ὅτι τὸ φῶς ὑποστασιάζεται σὲ πολλὰ ἐπίπεδα. Στὴν προοπτικὴ τῆς θείας οἰκονομίας, τὸ ἄχρονο φῶς ἀναμιγνύεται μὲ τὸ χρονικόν¹⁰. Γιατί, ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ φῶς, φῶς εἶναι ὁ Θεός, τὸ ὑπέρτατο καὶ ἀπρόσιτο, φῶς εἶναι καὶ οἱ ἄγγελοι, ἐξαρτώμενο ἀπὸ τὸν Θεό. Φῶς εἶναι καὶ ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὸ μέτρο τῆς δικῆς του μετοχῆς στὸ θεῖο¹¹.

10. «Φῶς μὲν ἦν καὶ ἡ τῶ πρωτογόνῳ δοθεῖσα πρωτόγονος ἐντολὴ (ἐπειδὴ, Λύχνος ἐντολὴ νόμου καὶ φῶς· καὶ διότι, Φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς), εἰ καὶ τὸ φθονερὸν σκότος ἐπεισελθὼν τὴν κακίαν ἐδημιούργησεν· φῶς δὲ τυπικὸν καὶ σύμμετρον τοῖς ὑποδεχομένοις, ὁ γραπτὸς νόμος, σκιαγραφῶν τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ τοῦ μεγάλου φωτὸς μυστήριον· εἴπερ καὶ τὸ Μωϋσέως πρόσωπον τούτῳ δοξάζεται. Καὶ ἵνα πλείονα φῶτα δῶμεν τῷ λόγῳ, φῶς μὲν ἦν ἐκ πυρὸς τῷ Μωϋσεῖ φανταζόμενον, ἡνίκα τὴν βάτον ἔκαιε μὲν, οὐ κατέκαιε δέ, ἵνα καὶ τὴν φύσιν παραδείξῃ, καὶ γνωρίσῃ τὴν δύναμιν· φῶς δὲ τὸ ἐν στόλῳ πυρὸς ὁδηγήσαν τὸν Ἰσραὴλ καὶ ἡμερῶσαν τὴν ἔρημον· φῶς, τὸ Ἥλιον ἀρπάσαν ἐν τῷ τοῦ πυρὸς ἄρματι καὶ μὴ συμφλέξαν τὸν ἀρπαζόμενον· φῶς, τὸ τοὺς ποιμένας περιαστράψαν, ἡνίκα τὸ ἄχρονον φῶς τῷ χρονικῷ ἐμίγνυτο· φῶς, τὸ τοῦ προδραμόντος ἀστέρος ἐπὶ Βηθλεὲμ κάλλος, ἵνα καὶ Μάγους ὁδηγήσῃ καὶ δορυφορήσῃ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς φῶς, μεθ' ἡμῶν γενόμενον φῶς ἢ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῖς μαθηταῖς, μικροῦ στερρότερα δὲ ὄψεως· φῶς, ἢ Παῦλον περιαστράψασα φαντασία καὶ πληγὴ τῶν ὄψεων, τὸν σκότον τῆς ψυχῆς θεραπεύσασα· φῶς, καὶ ἡ ἐκεῖθεν λαμπρότης τοῖς ἐνταῦθα κεκαθαρμένοις, ἡνίκα ἐκλάμψουσιν οἱ δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος, ὧν ἴσταται ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ, θεῶν ὄντων καὶ βασιλέων, διαστέλλων καὶ διαιρῶν τὰς ἀξίας τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος· φῶς παρὰ ταῦτα ἰδιοτρόπως ὁ τοῦ βαπτίσματος φωτισμός, περὶ οὗ νῦν ἡμῖν ὁ λόγος, μέγα καὶ θαυμαστὸν τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν περιέχων μυστήριον», ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος 40. Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, 6, PG 36, 364D-365B.

11. «Θεὸς μὲν ἐστὶ φῶς τὸ ἀκρότατον καὶ ἀπρόσιτον καὶ ἄρρητον, οὔτε νῶ καταληπτὸν οὔτε λόγῳ ῥητόν, πάσης φωτιστικὸν λογικῆς φύσεως. Τοῦτο ἐν νοητοῖς, ὅπερ ἐν αἰσθητοῖς ἥλιος· ὅσον ἂν καθαιρώμεθα, φανταζόμενον· καὶ ὅσον ἂν φαντασθῶμεν, ἀγαπώμενον· καὶ ὅσον ἂν ἀγαπήσωμεν, αὐθις νοούμενον· αὐτὸ ἑαυτοῦ θεωρητικὸν τε καὶ καταληπτικὸν, ὀλίγα τοῖς ἔξω χερόμενον. Φῶς δὲ λέγω τὸ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι θεωρούμενον· ὧν πλοῦτός ἐστιν ἡ συμφυῖα καὶ τὸ ἐν ἔξάλμα τῆς λαμπρότητος. Δεύτερον δὲ φῶς ἄγγελος, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπορρόη τις ἢ μετουσία, τῇ πρὸς αὐτὸ νεύσει καὶ ὑπουργίᾳ τὸν φωτισμὸν ἔχουσα· οὐκ οἶδα, εἴτε τῇ τάξει τῆς στάσεως μεριζομένη τὸν φωτισμὸν εἴτε τοῖς μέτροις τοῦ φωτισμοῦ τὴν τάξιν λαμβάνουσα. Τρίτον φῶς ἄνθρωπος, ὃ καὶ τοῖς ἔξω δῆλόν ἐστι.

Και ἂν συνυπολογίσουμε τὴν ἐλευθερία μὲ τὴν ὁποία προικίστηκε, θὰ λέγαμε ὅτι ἐκεῖνος ρυθμίζει τὴν ἔνταση τοῦ δικοῦ του φωτός, ἂν θὰ ἀρθεῖ πέρα ἀπὸ τὶς σκιές τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου ἢ τὸ φῶς τῆς κάθαρσης¹². Σὲ μία βαθμίδα παραμέσα, ἂν θὰ θελήσει ὁ ἄνθρωπος νὰ φωτιστεῖ ἢ νὰ κρυφτεῖ ἀπὸ τὸ νοητὸ φῶς ποὺ λάμπει μέσα του καὶ δὲν δύει ποτέ, ὅπως προεκτείνει ἀπὸ τὴν πλευρά του αὐτὴ τὴ δυσεξηγήτη φύση ἀνθρώπου καὶ φωτός ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρέας, ἀναπτύσσοντας τὴ σκέψη τοῦ Ἐφέσιου Ἡράκλειτου¹³.

Ἐπιτρέψτε μου στὴ συνέχεια ἓνα ἄλλο ἄλμα, μὲ τὴν προσδοκία τῆς περαιτέρω διερεύνησης. Κατὰ τὴ δημιουργία τοῦ Σύμπαντος, λέει ἡ θεωρία τῆς *Μεγάλης Ἐκρηξης*, αὐτὸ διήλθε μία φάση ἀδιαφάνειας, παγίδευσης τοῦ φωτός ἀπὸ τὴν ὕλη. Σὲ περίπου 380.000 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησή του, ὅμως, τὸ φῶς κατάφερε νὰ «ἀπελευθερωθεῖ ἀπὸ τὸν ἐναγκαλισμὸ» αὐτὸν καὶ νὰ συνεχίσει τὸ ταξίδι του μέχρι τὸ ἄδηλο γιὰ τὴν ὥρα τέλος τοῦ Σύμπαντος, ἢ μέχρι τὴν ἐξαφάνισή του στὸ ἀδυσώπητο κάποιας μαύρης τρύπας. Τὸ ἀπομεινᾶρι, τώρα, αὐτοῦ τοῦ «λευτερώματος» εἶναι μία κοσμικὴ ἀκτινοβολία στὰ μικροκύματα, ποὺ διατρέχει ὅλο τὸν χῶρο – ἢ 50ῆ ἐπέτειος δὲ

Φῶς γὰρ τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζουσι, διὰ τὴν τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου δύναμιν· καὶ ἡμῶν αὐτῶν πάλιν οἱ θεοειδέστεροι καὶ μᾶλλον Θεῶ πλησιάζοντες. Οἶδα καὶ ἄλλο φῶς, ᾧ τὸ ἀρχέγονον ἠλάθη σκότος ἢ διεκόπη, πρῶτον ὑποστὰν τῆς ὀρατῆς κτίσεως, τὴν τε κυκλικὴν τῶν ἀστέρων περίοδον καὶ τὴν ἄνωθεν φρυκτωρίαν, κόσμον ὅλον ἀυγάζουσαν», ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος 40. Εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα, 5, PG 36, 364BC.

12. Πρβλ. Κ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ, «Ἐγγελοῦ καὶ μαύρου, φῶς?». Ὁ μεταφυσικὸς Σεφέρης», Περιγραφή τοῦ Γιώργου Σεφέρη. Δεκαπέντε χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του, *Τετράδια Εὐθύνης* 25, Ἀθήνα 1986, σ. 56.

13. «Λήσεται μὲν γὰρ ἴσως τὸ αἰσθητὸν φῶς τις, τὸ δὲ νοητὸν ἀδύνατον ἐστίν, ἢ ὡς φησὶν Ἡράκλειτος· τὸ μὴ δύνόν ποτε πῶς ἂν τις λάθοι;», ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, *Παιδαγωγός*, 2, PG 8, 516B. Πρβλ. Μ. ΒΙΤΤΙ, *Φθορὰ καὶ λόγος. Εἰσαγωγή στὴν ποίηση τοῦ Γιώργου Σεφέρη*, ἔκδ. Ἐστία, Ἀθήνα 1994³, σ. 179. Τὸ ἐσωτερικὸ αὐτὸ φῶς θὰ μπορούσε νὰ ἀντιστοιχηθεῖ στὸν ἐσωτερικὸ νόμο ποὺ ἔχει κάθε ἄνθρωπος μέσα του, ὡς κριτήριον τῶν πράξεών του, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κατὰ τὴν ἡθικὴν πεποιθήσει του. Πρβλ. *Ρωμ.* 2, 14-15: «οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως».

τῆς (τυχαίας) ἀνακάλυψής της συνιστᾷ τὴν τέταρτη αἰτία τοῦ διανυόμενου ἑορτασμοῦ¹⁴.

Ὅλος ὁ χῶρος λοιπὸν κατακλύζεται ἀπὸ τὸ ἀρχέγονο αὐτὸ φῶς. Καὶ μιᾶς καὶ μιᾶς γιὰ τὸ σύνολο τοῦ χώρου, νὰ ποῦμε τί γνωρίζουμε γι' αὐτόν: περίπου τὸ 4-5%. Τὸ ὑπόλοιπο εἶναι σκοτεινὸ. Κατὰ σύμβαση βέβαια, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι τὸ ὀνομάζουμε ἔτσι, σκοτεινὴ ἐνέργεια καὶ σκοτεινὴ ὕλη, ἐπειδὴ δὲν μᾶς εἶναι ὀρατό, ἀλλὰ κυρίως ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουμε τὴν ἀκριβῆ του σύσταση, ἀλλὰ συμπεραίνουμε μόνο τὴ συνολικὴ του ὑπαρξὴ ἀπὸ ἄλλα δεδομένα.

Σὲ περισσότερο καθημερινὸ ἐπίπεδο δέ, αὐτὸ τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς μᾶς ἐπιφυλάσσει καὶ ἄλλες ἐκπλήξεις. Φῶτα ἀόρατα σ' ἐμᾶς, ἀλλὰ ὀρατὰ σὲ ἄλλα πλάσματα, κατάμαυρα (μέλανα, κατὰ τὴν τυπικὴ ὀρολογία) σώματα ποὺ ἀκτινοβολοῦν, πλῆθος ὀπτικῆς ἀπάτες, ποὺ κλονίζουν τὶς βεβαιότητές μας γιὰ τὸ ἀξιόπιστο τῶν αἰσθήσεων.

Τὸ φῶς ἔχει τὴ δική του διαλεκτικὴ ἐνότητα λοιπὸν. Ἡ παρουσία του ἐκφράζει μίαν ἐκδοχὴ ἐνότητας τῶν ἀντιθέτων¹⁵. Καὶ ὁ ἄνθρωπος, συμμετέχοντας κατὰ τὰ δικά του μεγέθη σ' αὐτήν, διαμορφώνει τοὺς δικούς του ὅρους στὴν ἐπιλογὴ μὲ ποῖα πλευρὰ τοῦ

14. Ἡ ἀνακάλυψη ἔγινε ἀπὸ τοὺς Α. Penzias καὶ R. Wilson, καὶ μ' αὐτὴν ἐπιβεβαιώθηκε σχεδὸν ὀριστικὰ ἡ θεωρία τῆς Μεγάλης Ἐκρηξῆς. Ἐπιπλέον, τὸ 2015 ἀπέχει 1000 χρόνια ἀπὸ τὸ κορυφαῖο ἔργο τῆς μεσαιωνικῆς ὀπτικῆς, τοῦ ἄραβα ἐπιστήμονα Ibn Al-Haytham, γνωστοῦ καὶ ὡς Ἀλχάζεν (περ. 965-1040). Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι πάντως καὶ τὸ γεγονός ὅτι φέτος συμπληρώθηκαν 400 χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Γάλλος μηχανικὸς Salomon de Caus ἐφηῦρε τὴν πρώτη μηχανὴ ποὺ χρησιμοποίησε ἠλιακὴ ἐνέργεια γιὰ τὴ λειτουργία της, βλ. «International Year of Light», ὅπ.π.. Κ. Κ. YADHUNATH, *Move Off the Grid*, Partridge, Νέο Δελχί 2013, σ. 6.

15. Βλ. Χ. ΜΑΛΕΒΙΤΣΗ, «Ἡ αἰνικτὴ ὕλη τῆς ποιήσεως τοῦ Σεφέρη», Περιοδικὸ τοῦ Γιώργου Σεφέρη, ὅπ.π., σ. 42. Πρβλ. τὴ διττὴ λειτουργία του στὴν ἱστορία τῆς Θεῖας Οἰκονομίας: «Τοῦτο δὴ τὸ φῶς καὶ πῦρ ἐστὶ θεῖον καὶ ἄυλον, ψυχὰς φωτίζειν πεφκός. Τοῦτο γάρ, κατὰ τὸν μέγαν αὐθις φάναι Βασίλειον, κὰν τοῖς ἀποστόλοις ἐνήργησεν, ἠνίκα ἐλάλουν πυρίναις γλώσσαις, ὁ καὶ Παῦλον περιλάμψαν, τὴν μὲν αἴσθησιν τῆς ὄψεως αὐτοῦ ἡμαύρωσε, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ἐφώτισεν», ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζόντων 3, 1, 40, ΣΠ 1, σ. 652.

ζεύγματος θὰ συνταχθεῖ¹⁶. Ἴσως ὄχι ἀναίτια ὁ ἔμπνευστῆς τοῦ τίτλου μας ἀναρωτιόταν: «Ἄν τὸ φῶς τῆς μέρας καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου ἦταν τὸ ἴδιο πρᾶγμα;»¹⁷.

Ὁ ἄνθρωπος διαλέγει μὲ τὰ ἔργα του ἂν θὰ ζήσει μέσα στὰ «κρόσσια τοῦ ἥλιου»¹⁸ ἢ ἂν θὰ ἀγαπήσει τὸ σκοτάδι¹⁹ καὶ θὰ ὑποκύψει στὰ φωτοειδῆ φάσματα τῆς ἀνομίας²⁰. Ἄν θὰ ἀποδεχθεῖ δηλαδή, οἱ καπνοὶ κάθε ἱερῆς ἐξέτασης καὶ οἱ πολυέλαιοι τῆς ἀδικίας νὰ ἀμαυρώνουν τὸ φῶς τοῦ θείου ἐλέους καὶ νὰ ὑποδαυλίζουν τὶς πλαστὲς λάμπεις τῆς ψευδώνυμης γνώσης. Στὴν περίπτωση αὐτὴ μπορούμε ἀκόμη καὶ νὰ κατανοήσουμε γιατί ἡ περίοδος τῆς κοινωνικῆς ἀποδοχῆς τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ κατεξοχὴν χώρου τοῦ φωτός, ὀνομάστηκε «Σκοτεινοὶ Αἰῶνες» (ἄραγε μήπως καὶ πάλι ἐπειδὴ ἦταν ἄγνωστοι;) καὶ ἀνέμενε τὸν «Αἰῶνα τῶν Φώτων» γιὰ νὰ δεῖ τὴν ἀλήθεια.

Ὁ Λόγος ὅμως καὶ ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς πού εἶναι τὸ φῶς τοῦ κόσμου²¹, μᾶς προειδοποιεῖ νὰ προσέξουμε²² αὐτὴν τὴν παλινδρόμηση τῶν νοημάτων²³. Οἱ ἐντολές του ὅμως δὲν εἶναι ἄχρωμη καθηκοντολογία ἀλλὰ τὸ ἴδιο τὸ φῶς του²⁴, γιατί στὴν Ἐκκλησία του ὁ

16. Βλ. Π. ΒΟΥΤΟΥΡΗ, «Ἡ κλειστὴ κάμαρα: Σεφέρης – Καρυωτάκης – Ραβέλι», στό: Μιχάλη Πιερῆ (ἐπιμ.), *Γιῶργος Σεφέρης. Φιλολογικὲς καὶ ἐρμηνευτικὲς προσεγγίσεις. Δοκίμια εἰς μνήμην Γ. Π. Σαββίδη*, Πρακτικὰ Β΄ Συμποσίου Γιῶργου Σεφέρη, Πανεπιστήμιο Κύπρου – Δῆμος Ἁγίας Νάπας, Ἁγία Νάπα 16-18 Μαρτίου 1996, ἔκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 1997, σ. 105.

17. Βλ. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, «Ἀγιάναπα Α΄ καὶ Β΄. “Ἀπὸ τὸν δρόμο τοῦ χειριοῦ πού φτιάνει”», στό: Μιχάλη Πιερῆ (ἐπιμ.), *Γιῶργος Σεφέρης, ὅπ.π.*, σ. 127.

18. Βλ. Γ. ΣΕΦΕΡΗ, *Ποιήματα*, ὅπ.π., σ. 219.

19. Πρβλ.: «αὕτη δέ ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς, ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα», *Ἰω.* 3, 19.

20. Βλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Ἀντιρρητικὸς* 7, 9, 22-26, ΣΠ 3, σσ. 477-481.

21. Βλ. *Ἰω.* 8, 12.

22. «Σκόπει οὖν μὴ τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστίν», *Λκ.* 11, 35.

23. Βλ. Ν. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, «Ὁ μουσικὸς Σεφέρης», *Ὁ Σεφέρης στὴν Πύλη τῆς Ἀμμοχώστου*, ἔκδ. ΜΙΕΤ, Ἀθήνα 1987, σ. 130.

24. «Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς σέ ὁ Θεός, διότι φῶς τὰ προστάγματα σου ἐπὶ τῆς γῆς», *Ἠσ.* 26, 9.

χρόνος ὁ ἴδιος φωτίζεται ἀπὸ τὸ φῶς τῆς προσμονῆς τῶν ἐσχάτων²⁵. Μὲ τὴν προσδοκία τοῦ ἀνεσπέρου φωτὸς τῆς Ἀναστάσεως, ζοῦμε τὴν αὐγὴ τῆς μυστικῆς ἡμέρας. Στὴν Εὐχαριστία δέ, ἡ ὑπαρξὴ ἀποκτᾶ ζωογόνες ρωγμές, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες εἰσέρχονται οἱ ἀκτίνες μιᾶς ἄλλης ζωῆς²⁶.

Θὰ κλείσουμε στὴ βάση μιᾶς ἄλλης παράθεσης τοῦ ἴδιου ἐμπνευστῆ: «Οἱ ἥρωες προχωροῦν στὰ σκοτεινά», λέει²⁷. Θὰ ἀντιπαραβάλλουμε ὅτι οἱ ἅγιοι προχωροῦν στὰ φωτεινά, σ' ἓνα φῶς ὁμῶς ἄλλης τάξης, πὺν εἶναι ἐνθάρρυνση καὶ κατόρθωμα μαζὶ, ἀποκαλυπτικὸ ὅσο καὶ αἰνικτικὸ.

25. Βλ. Α. ΣΜΕΜΑΝ, *Ημερολόγιο*, ἔκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα 2002, σ. 161.

26. Βλ. ὅ.π., σ. 310. Δὲν ἀποκλείεται ὁ πρωτοπόρος στὴ μελέτη τοῦ φωτὸς J.-A. Fresnel νὰ βίῳνε αὐτὸ τὸ ἄλλο φῶς στὴ ζωὴ του καὶ εἰδικότερα στὴν ἔρευνά του: οἱ ἱστορικοὶ καταγράφουν ὅτι ἡ εὐθραυστη ὑγεία του θὰ ἔκοβε πολὺ νωρίτερα τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του (πέθανε στὴν ἡλικία τῶν 40), ἂν δὲν τὸν κρατοῦσε ἀκμαῖο ἢ πίστη του στὴ μεταθανάτια ζωὴ, βλ. Κ. Α. ΚΝΕΛΛΕΡ, *Christianity and the Leaders of Modern Science*, B. Herder, Λονδίνο 1911, σσ. 147-149, V. RAIMAN, *Variety in Religion and Science. Daily Reflections*, iUniverse, Νέα Υόρκη 2005, σ. 390.

27. Γ. ΣΕΦΕΡΗ, «Τελευταῖος σταθμός», *Ποιήματα*, ὅ.π., σ. 215.

Τὰ ὄνειρα καὶ οἱ αἰρετικοὶ

Πρωτ. Βασίλειον Γεωργόπουλου
Ἐπίκουρου Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς ΑΠΘ

Διαβάζοντας σὲ διάφορα αἰρετικὰ ἔντυπα τὸν τρόπο, δυστυχῶς, ποὺ κάποιοι συνάνθρωποὶ μας ἐγκατέλειψαν τὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ ἐνταχθοῦν σὲ μιὰ αἰρετικὴ κίνηση, πολλές φορές διαπιστώνουμε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπουσία γνώσης τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως, νὰ γίνεται λόγος καὶ γιὰ ἓνα ἄλλο φαινόμενο. Γιὰ τὰ ὄνειρα.

Στὰ πλαίσια τῆς διαδικασίας ἐνταξίης τους στὸν αἰρετικὸ χῶρο, συχνὰ κάνουν λόγο γιὰ μιὰ ξεχωριστὴ ἐμπειρία ποὺ εἶχαν – ὅπως τὴ φανέρωση τοῦ Χριστοῦ στὸ ὄνειρό τους, τὴν περιγραφή εἰδυλλιακῶν πνευματικῶν καταστάσεων καὶ ἄλλοτε τὴν ἀποκάλυψη γεγονότων, ποὺ προκαλοῦν φόβο καὶ ἀγωνία σὲ ὄνειρα ποὺ εἶδαν στὸν ὕπνο τους. Τὰ ὄνειρα αὐτὰ ὅλοι τους τὰ θεώρησαν ὡς ἐμπειρικὴ ἀπόδειξη τῆς θείας παρουσίας, ὡς ἐπιβράβευση καὶ ἐνίσχυση στὸν νέο τρόπο ζωῆς τους, στὸν αἰρετικὸ δηλαδὴ χῶρο, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴ μόνιμη ψευδαίσθηση ὅτι ἐκεῖ γνώρισαν τὸν Χριστὸ ἀληθινά.

Δὲν θὰ σταθοῦμε στὴν ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τῶν ὀνείρων, ἀλλὰ θὰ ἀναφερθοῦμε σ' ἓνα ἄλλο βασικὸ καὶ θεμελιώδη παράγοντα. Στὸ ὅτι στὶς αἰρετικὲς κινήσεις δὲν ὑπάρχει ἡ δυνατότητα, ποὺ νὰ μπορεῖ κάποιος νὰ διακρίνει τίς νόθες ἐμπειρίες ἀπὸ τίς γνήσιες καὶ τοῦτο γιὰτὶ ἡ αἵρεση δὲν ἔχει ὑγιῆ πνευματικὰ κριτήρια.

Ἀκατήχητοι, δυστυχῶς, προηγουμένως, ἄγευστοι πείρας καὶ ἀγῶνα πνευματικῆς ζωῆς, χωρὶς ἔμπειρο πνευματικὸ ὁδηγό, οἱ πρώην Ὁρθόδοξοι δὲν μποροῦν νὰ συνειδητοποιήσουν, ὅτι αὐτό, τὸ ὁποῖο περιγράφουν ὡς μοναδικὴ ἐμπειρία, τὴν ὁποία ὁ Κύριος, ὑποτίθεται, τοὺς ἔδειξε διὰ μέσου τῶν ὀνείρων, εἶναι κάτι τὸ πνευματικὰ ἐπικίνδυνο.

Ποῦ ἔγκειται αὐτὸς ὁ κίνδυνος; Στὸ ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν Ἁγία Γραφή (*Β' Κορ.* 11, 14) καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν πείρα

τῶν ἁγίων Νηπητικῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, τῶν διαχρονικῶς ἀναντικατάστατων ἀπλανῶν ὁδηγῶν μας, τὰ ὄνειρα εἶναι χῶρος δράσης μεταμφιεζόμενης δαιμονικῆς παρουσίας.

Τὸ νὰ μὴν πλανηθεῖ δηλαδή ὁ ἄνθρωπος μέσῳ τῶν ὀνείρων, τὸ ἐπισημαίνει ἡ Ἁγία Γραφή, ἤδη ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Διαβάζουμε στὴ Σοφία Σειράχ:

«Τὰ ὄνειρα δίνουν φτερὰ στοὺς ἀνόητους (...) ἀπὸ τὸ ἀκάθαρτο τί μπορεῖ νὰ καθαριστεῖ; Καὶ ἀπὸ τὸ ψέμα νὰ ἀληθεύει; (...) Πολλοὺς τὰ ὄνειρα τοὺς παραπλάνησαν καὶ ὅσοι ἐλπίσανε σ' αὐτὰ διαψεύσθηκαν» (Σοφ. Σειράχ 34, 1-7).

Γι' αὐτὸ τὸν λόγο οἱ ἱεροὶ Πατέρες, γνωρίζοντας τὸν κίνδυνο τῆς πλάνης, ὄχι μόνον συνιστοῦν νὰ μὴν δίνουμε προσοχὴ στὰ ὄνειρα, ἀλλὰ θεωροῦν καὶ ὡς ἄξιο ἐπαίνου τὸν Χριστιανὸ ποῦ θὰ ἀρνη-

θεῖ νὰ ἀποδεχθεῖ τυχὸν ὄνειρο μὲ θεϊκὴ προέλευση. Ἡ ἄρνησή του νὰ τὸ ἐμπιστευθεῖ, δείχνει ἄνθρωπο πνευματικὰ ὄριμο ποὺ εἶχε τὴν προσοχὴ νὰ μὴν πλανηθεῖ.

Τὴν ἀγιοπατερικὴ Ὁρθόδοξη διδασκαλία τὴν συνοψίζει ἄριστα, ἐπικαλούμενος μάλιστα τὴν ἐμπειρία τῶν πνευματικῶς πεπειραμένων (ὡς παρὰ τῶν ἐν πείρᾳ γεγονότων ἠκούσαμεν), ὁ ἅγιος Διάδοχος Φωτικῆς:

«Ὅμως δύναται νὰ θεωρηθῆ μεγάλη ἀρετὴ τὸ νὰ μὴν δίδῃ σημασία κανεὶς στὰ ὄνειρα. Διότι τὰ ὄνειρα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, τοῦλάχιστον τὰ περισσότερα, ἀπὸ εἶδωλα τῶν λογισμῶν ποὺ περιφέρονται ἐδῶ κι ἐκεῖ, ἢ ὅπως εἶπα, φαντασίες, διὰ τῶν ὁποίων ἐμπαίζουν τοὺς ἀνθρώπους οἱ δαίμονες. Ἐπομένως, ἐὰν δὲν ἀποδεχθῶμεν κάποτε κάποιο ὄραμα ποὺ θὰ σταλῆ σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ ὀργισθῆ ἐναντίον μας, διότι τὸ ἀρνηθήκαμε, ὁ πολυπόθητος Κύριος Ἰησοῦς. Διότι γνωρίζει ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνομεν ἀπὸ φόβον μήπως μᾶς ἀπατήσουν οἱ δαίμονες»¹.

Ὅλα τὰ ὄνειρα ἔχουν πειρασμικὴ προέλευση; Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ οἱ Πατέρες ἀπαντοῦν ὄχι. Ὑπάρχουν καὶ ὄνειρα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεό. Τέτοια ὄνειρα π.χ. εἶναι τὸ ὄνειρο τοῦ Ἰωσήφ τοῦ Μνήστορος (Μθ. 1, 20), τὸ ὄνειρο τῶν Μάγων (Μθ. 2, 12) καὶ τὸ ὄνειρο τῆς γυναίκα τοῦ Πιλάτου (Μθ. 27, 19). Αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἐπικαλοῦνται διάφοροι αἰρετικοί, στὶς συζητήσεις μαζί τους, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ δείχνουν στὰ ὄνειρα, θεωρώντας ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι ὅλα ἔχουν θεϊκὴ προέλευση.

Γιὰ τὰ ὄνειρα ποὺ ἔχουν θεϊκὴ προέλευση κάνουν λόγο καὶ οἱ ἅγιοι Πατέρες, οἱ ὁποῖοι ταυτοχρόνως περιγράφουν καὶ μερικὰ βασικὰ γνωρίσματά τους, ποὺ στὰ πλαίσια τοῦ πνευματικοῦ ἀγώνα ἀπο-

1. Τὸ ἀπόσπασμα, σὲ μετάφραση π. Θεόκλητου Διονυσιάτου, ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ τὸ, ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ, Ἐκατὸ Γνωστικὰ Κεφάλαια, 38, ἔκδ. Ὁρθοδόξου Κυψέλης.

τελοῦν καὶ κριτήρια ἀξιολόγησης καὶ προέλευσής τους². Μποροῦν, δηλαδή, ἔτσι ὀρθῶς νὰ ἀξιολογήσουν ἂν εἶναι γνήσια ἢ νόθα αὐτὴ ἡ ἐμπειρία καὶ κατ' ἐπέκταση ἢ προέλευση αὐτῶν τῶν ὀνείρων.

Αὐτὸς ὅμως ὁ πνευματικὸς πλοῦτος, τὰ πνευματικὰ κριτήρια τῆς Νηπτικῆς ἀγιοπατερικῆς παραδόσεως, εἶναι ἀνύπαρκτος στὸν χώρο τῆς αἵρεσης. Αὐτὸ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ζοῦν μιὰ πλάνη σὲ σχέση μετὰ τὰ ὄνειρα, ἀλλὰ καὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ τὴν ἐπιβεβαιώσουν, ἐπικαλούμενοι τὴν Ἁγία Γραφή!

Καὶ στὴν ἔνσταση, πῶς μπορεῖ κάποιο ὄνειρο νὰ ἔχει δαιμονικὴ προέλευση, ὅταν ὀρισμένες φορές ἐπιβεβαιώνεται, μᾶς ἀπαντᾷ μετὰ τὴν χαρακτηριστικὴ του ἀκρίβεια ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Κατὰ τὸν ἱερὸ Πατέρα, οἱ δαίμονες προλέγουν, ἄλλοτε βλέποντες αὐτὰ ποῦ γίνονται ἀπὸ μακριὰ καὶ ἄλλοτε στοχαζόμενοι. Γι' αὐτὸ πολλὰς φορές λένε ψέματα, ἐνῶ κάποιες φορές μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀληθεύουν. Καὶ ὡς ἐκ τούτου ποτὲ δὲν θὰ πρέπει νὰ τοὺς δίνουμε σημασία³. Ἄν τυχὸν ὁ ἄνθρωπος δείξει ἐμπιστοσύνη ἐπειδὴ συνέβη κάτι, τὸ ὁποῖο ἐπαληθεύτηκε, ἀπλῶς, ὁ ἀντίδικος ἔχει καταφέρει νὰ ἀποσπάσει τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ τὸν καταστήσει πιὸ εὐκόλα χειραγωγήσιμο στὴν πλάνη.

Νὰ λοιπόν, γιὰ ποτὲ οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, σύμφωνα μετὰ τὴν παρακαταθήκη τῶν ἁγίων Πατέρων, οὔτε πιστεύουν οὔτε ἐμπιστεύονται τὰ ὄνειρα. Προέχει ἡ ἐν Χριστῷ ἐλευθερία καὶ ὄχι ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ ἀθεράπευτου ἀπὸ τὰ πάθη ἀνθρώπου στὴ μεταπτωτικὴ λειτουργία τῆς φαντασίας.

2. Βλ. π.χ. Ἁγίου Διαδόχου Φωτικῆς, ὅπ.π., Κεφ. 36-37.

3. ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 2, 4, PG 94, 877AB.

Τὸ Halloween (Χάλογουιν), ἡ σύγχρονη ἐκδοχὴ τοῦ ἀρχαίου κελτικῦ παγανισμοῦ

Ἀγγελικῆς Δ. Χατζηιωάννου
Δρ. Θεολογίας

Τὰ τελευταῖα χρόνια παρατηρεῖται μία κίνηση γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ στὶς Ὀρθόδοξες χῶρες, ἐορτῶν ποὺ προέρχονται ἀπὸ δυτικὲς χῶρες καὶ κυρίως ἐορτῶν ποὺ ἀπευθύνονται στὴ νεολαία. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ προερχόμενη ἀπὸ τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς γιορτὴ τοῦ Halloween (Χάλογουιν). Σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο τῆς γιορτῆς, τὰ μικρὰ παιδιὰ στὶς 31 κάθε Ὀκτωβρίου ντύνονται μὲ ἐνδυμασίες μαγισσῶν, ζωτικῶν, δαιμόνων καὶ φαντασμάτων, ἐπισκέπτονται τὰ σπίτια προκειμένου νὰ συγκεντρώσουν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερα γλυκά, μία ἐνέργεια ἢ ὁποῖα εἶναι γνωστὴ ὡς «*trick or treat*» («φάρσα ἢ κέρασμα»). Πολλοὶ συνδέουν τὴ συγκεκριμένη γιορτὴ μὲ τὶς ἑλληνικὲς ἀπόκριες, ὡστόσο αὐτὴ ἢ σύνδεση εἶναι λανθασμένη.

Πολλοὶ ἐρευνητὲς θεωροῦν πὼς αὐτὴ ἢ γιορτὴ προέρχεται ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ γιορτὴ πρὸς τιμὴ τῆς θεᾶς Pomona, ποὺ θεωρεῖτο θεὰ τῶν καρπῶν καὶ τῶν φρούτων¹, ἐνῶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀρχαία κελτικὴ γιορτὴ Σαμαῖν (Samhain ἢ Samuin²), ποὺ σηματοδοτοῦσε τὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ γιορταζόταν τὴν 1η Νοεμβρίου³, ἐκδοχὴ ποὺ εἶναι καὶ ἡ πιὸ πιθανή. Οἱ Κέλτες κατοικοῦσαν στὴ σημερινὴ Ἰρλανδία, στὸ Ἠνωμένο Βασίλειο καὶ στὰ βόρεια τῆς Γαλλίας. Γιὰ τοὺς Κέλτες ἢ ἡμέρα τῆς 31ης Ὀκτωβρίου, ὅπου γιόρταζαν τὴ γιορ-

1. N. ROGERS, *Halloween. From Pagan ritual to party night*, 2002, ἔκδ. Oxford University Press, σ. 11.

2. Ὁπ.π., σ. 11.

3. «Κέλτες», *Πάπυρος, Λαροῦς, Μπριτάννικα*, 33 (1996²) 93.

τὴ Samhain σήμαινε τὸ τέλος τῆς συγκομιδῆς τῶν καρπῶν καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ χειμῶνα. Ὡστόσο ἡ ἡμέρα αὐτὴ πίστευαν, πὼς ἔχει καὶ ὑπερφυσικὸ χαρακτῆρα, καθὼς θεωρεῖτο, ὅτι τότε καταργοῦνταν τὰ σύνορα τοῦ κάτω κόσμου καὶ τοῦ κόσμου τῶν ζωντανῶν καὶ ὅτι τότε ἔρχονταν ἀπὸ τὸν κάτω κόσμο στὴ γῆ πνεύματα νεκρῶν καὶ πνεύματα τοῦ σκότους⁴.

Τὶς τελετὲς τῆς γιορτῆς τοῦ Σαμαῖν πραγματοποιοῦσαν οἱ ἱερεῖς τῶν Κελτῶν, ποὺ ὀνομαζόταν Δρυΐδες. Οἱ Δρυΐδες προῆδρευαν καὶ τῶν θυσιῶν ποὺ τελοῦνταν γι' αὐτὴ τὴ γιορτῆ⁵. Πολλοὶ μελετητὲς ὑποστηρίζουν, πὼς οἱ θυσίαι ποὺ τελοῦνταν δὲν ἦταν μόνο θυσίαι ζώων, ἀλλὰ καὶ ἀνθρωποθυσίαι. Οἱ ἀνθρωποθυσίαι δὲν ἦταν ἄγνωστες στὴ θρησκευτικὴ λατρεία τῶν Κελτῶν. Πληροφορίες γι' αὐτὲς δίνουν Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Κικέρωνας, ὁ Ἰούλιος Καίσαρας, ὁ Σουητώνιος καὶ ὁ Λουκιανός. Ὁ Πλίνιος ὁ Νεώτερος ἀναφέρει πὼς ἀνθρωποθυσίαι πραγματοποιοῦνταν καὶ στὴ Βρετανία. Παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἀνθρωποθυσίαι τυπικῶς ἀπαγορεύθηκαν ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Τιβερίου (14-16 ἔως 37 μ.Χ.) καὶ Κλαυδίου (45-54 μ.Χ.) καὶ ἀπὸ τὸν ἅγιο Πατρίκιο στὴν Ἴρλανδία⁶, δὲν εἶναι

4. N. ROGERS, *Halloween*, ὄπ.π., σ. 12.

5. «Κέλτες», *Πάπυρος, Λαροῦς, Μπριτάνικα*, 33 (1996²) 93.

6. Ὡπ.π., σ. 93.

βέβαιο, ὅτι αὐτὲς οὐσιαστικὰ καταργήθηκαν. Τὸ γεγονός, ὅτι Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες προσπάθησαν νὰ καταργήσουν τὴ γιορτὴ τοῦ Σαμαίν, ἴσως συνδέεται μὲ τὴν τέλεση τῶν ἀνθρωποθυσιῶν, ποὺ οἱ αὐτοκράτορες δὲν δέχονταν ὡς τρόπο λατρείας θεοτήτων. Εἶναι γνωστό, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι ἦταν ἀνεκτικοὶ στὴ λατρεία τῶν τοπικῶν θεοτήτων τῶν λαῶν ποὺ περιλαμβάνονταν στὴν αὐτοκρατορία τους, φαίνεται ὅμως, πὼς οἱ ἀνθρωποθυσίες ξεπερνοῦσαν τὰ ὅρια τῆς ἀνεκτικότητάς τους.

Μετὰ τὴν ἐξάπλωση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἡ γιορτὴ τοῦ Σαμαίν προσέλαβε χριστιανικὸ χαρακτῆρα καὶ συνδέθηκε μὲ τὴ γιορτὴ τῶν Ἁγίων Πάντων (ποὺ γιορταζόταν στὶς 13 Μαΐου, ἀλλὰ μετακινήθηκε στὴν 1η Νοεμβρίου γιὰ νὰ ἐξαφανίσει τὸν παγανιστικὸ χαρακτῆρα του). Ἀπὸ τὴ γιορτὴ τῶν Ἁγίων Πάντων ἡ γιορτὴ τοῦ Σαμαίν ἔλαβε τὴ σημερινὴ ὀνομασία τῆς Halloween, δηλαδὴ All Hallows even (παραμονὴ τῶν Ἁγίων Πάντων). Σήμερα, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Halloween, εἶναι μία γιορτὴ χαρᾶς καὶ μεταμφιέσεων μὲ εὐθυμες παρελάσεις καὶ κεράσματα σὲ παιδιὰ καὶ ἐνήλικες.

Παρὰ τὰ ὅσα ἀναφέρουν οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς γιορτῆς, τὸ Halloween οὐδέποτε ἔπαψε νὰ συνδέεται μὲ τὴν ὑπερφυσικὴ δραστηριότητα καὶ τὴ μαγεία καὶ παρὰ τὸ γεγονός, ὅτι σήμερα ἔχει φαινομενικὰ χριστιανικὸ χαρακτῆρα, στὴν πραγματικότητα ποτὲ δὲν ἀπέβαλε τὶς παγανιστικὲς του ρίζες⁷. Ὁ σατανιστὴς Anton Lavey, στὴ σατανιστικὴ βίβλο του, κατατάσσει τὸ Halloween ὡς μία ἀπὸ τὶς δύο σημαντικότερες γιορτὲς τοῦ σατανιστικοῦ ἡμερολογίου⁸, ἐνῶ ἡ γιορτὴ περιλαμβάνεται στὸ ἡμερολόγιο ποὺ ἀκολουθοῦν οἱ μάγισσες (Wicca)⁹. Ἡ γιορτὴ πραγματοποιεῖται σήμερα τόσο ἀπὸ τοὺς σατανιστὲς, ὅσο καὶ ἀπὸ τὶς μάγισσες (πρὸς τιμὴ τῆς Μητέρας Γῆς)¹⁰, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σύγχρονους παγανιστὲς¹¹.

7. N. ROGERS, *Halloween*, ὅπ.π., σ. 11.

8. A. LAVEY, *The satanic bible*, σ. 97.

9. *Encyclopedic Dictionary of Cults, Sects, and World Religions*, ἐκδ. Zonsdervan, σ. 463.

10. D. MILLAY, *The power of Halloween*, 2003, ἐκδ. iUniverse inc., σ. 26.

11. L. LADOUCEUR, «Samhain», *Encyclopedia Gothica*, 2011, ἐκδ. ECW

Σύμφωνα με πολλές αναφορές, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας τῆς 31ης Ὀκτωβρίου πραγματοποιοῦνται σατανιστικὲς τελετὲς καὶ θυσίες ζώων. Εἶναι χαρακτηριστικό, ὅτι στὶς Η.Π.Α. οἱ φιλοζωικὲς ὀργανώσεις σταματοῦν νὰ δίνουν μαύρες γάτες τὶς παραμονὲς τῆς γιορτῆς καὶ μέχρι τὶς 2 Νοεμβρίου γιὰ υἰοθεσία «φοβούμενες βανασότητες πρὸς τὰ αἰλουροειδῆ, τὰ ὁποῖα συνήθως γίνονται τὸ ἐπίκεντρο αὐτῆ τὴν ἐποχὴ τοῦ χρόνου»¹², ἐνῶ ἄλλες ἀπαγορεύουν τὴν υἰοθεσία μαύρων γατῶν ὅλο τὸν Ὀκτώβριο¹³. Σύμφωνα με τὴν ἀρθρογράφο Rachel Quigley, ὁ φιλοζωικὸς ὀργανισμὸς «Animal Orphanage» ἀναφέρει, ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι θυσιάζουν μαύρες γάτες τὴν ἡμέρα τοῦ Halloween¹⁴. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Halloween ὑποστηρίζουν πὼς τὰ σχετικὰ με τὶς θυσίες τῶν ζώων ἀποτελοῦν μῦθο. Ἄν ὁμως ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, γιατί οἱ φιλοζωικὲς ὀργανώσεις ἀπαγορεύουν τὴν υἰοθεσία μαύρων γατῶν ἢ καλοῦν τοὺς ιδιοκτῆτες τῶν γατῶν νὰ προσέχουν τὰ ζῶα τους αὐτὴ τὴν περίοδο;

Press.

12. Βλ. τὸ ἄρθρο τῆς δημοσιογράφου Rachel Quigley στό, *MailOnline*, με τὸν τίτλο: «Animal shelters halt adoption of black cats for Halloween», καὶ με ἡμερομηνία 18 Ὀκτωβρίου 2011.

13. Ὁπ.π.

14. Ὁπ.π.

Ὅσον ἀφορᾷ στὸ ἐπιχείρημα, ὅτι ἡ γιορτὴ τοῦ Halloween εἶναι σήμερα μόνο μία γιορτὴ εὐθυμίας, τραγουδιοῦ καὶ μεταμφίσεων καὶ ἔχει χάσει τὸν παλιὸ παγανιστικὸ της χαρακτήρα, πῶς δικαιολογεῖται τὸ γεγονός, ὅτι γιορτάζεται ἀπὸ τοὺς σατανιστές, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς μάγισσες (Wicca), οἱ ὁποῖες μάλιστα στὶς ἱστοσελίδες τους δίνουν ὁδηγίες γιὰ τὸν τρόπο τοῦ ἑορτασμοῦ (κατασκευὴ βωμοῦ¹⁵, διακόσμηση τοῦ βωμοῦ μὲ κρανία, ὀστᾶ, καρπούς¹⁶, κ.ἄ.);

Ἡ γιορτὴ τοῦ Halloween, ὅπως αὐτὴ γιορτάζεται σήμερα σὲ ἀρκετὲς χῶρες τοῦ δυτικοῦ κόσμου, δὲν εἶναι τόσο ἀθῶα, ὅσο προσπαθοῦν οἱ θιασῶτες της νὰ ἀποδείξουν. Τὸ Halloween προβάλλει παγανιστικὲς θεωρήσεις περὶ κόσμου καὶ τῆς σχέσεως τῶν πνευμάτων μὲ αὐτὸν καὶ ἀποτελεῖ προσπάθεια ἐξοικείωσης τῶν μικρῶν παιδιῶν μὲ τὸ μαγικὸ στοιχεῖο¹⁷. Ἡ γιορτὴ αὐτὴ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση στὸς ὀπαδούς της, πῶς εἶναι δυνατὴ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὰ πνεύματα τοῦ κάτω κόσμου¹⁸, ἐνῶ μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει προθάλαμο γιὰ τὴν ἔνταξη σὲ ὁμάδες μαγισσῶν (Wicca)¹⁹ ἀνθρώπων, ποὺ θέλουν νὰ ἀσχοληθοῦν ἰδιαίτερα μὲ αὐτήν.

Γιὰ τοὺς παραπάνω λόγους, καλὸ θὰ εἶναι οἱ χριστιανοὶ νὰ εἶναι ἰδιαίτερα προσεκτικοὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ τους ἢ τὴ συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν τους σὲ αὐτὴ τὴ γιορτὴ, ἢ ὁποῖα ἐπιχειρεῖται τὰ τελευταῖα χρόνια νὰ εἰσαχθεῖ στὴ ζωὴ τῶν Ὁρθοδόξων, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη τους, πῶς τὸ Halloween ἀποτελεῖ μία σύγχρονη ἐκδοχὴ τοῦ ἀρχαίου κελτικοῦ παγανισμοῦ, ἢ ὁποῖα βεβαίως εἶναι ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν Ὁρθόδοξη χριστιανικὴ πίστη.

15. Βλ. <https://www.gaia.com/article/modern-paganism-13-rituals-celebrate-samhain>

16. <https://www.thoughtco.com/g00/ritual-honoring-the-harvests-end-2562701?i10c.referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.gr%2F>.

17. Ἀνακοίνωση τοῦ *Γραφείου Αἰρέσεων* τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καὶ Ὠρωποῦ, σχετικὰ μὲ τὸ Halloween (Χάλογουιν).

18. Ὅπ.π.

19. Ὅπ.π.

Ἱστορικὴ καὶ κανονικὴ θεμελίωση τῆς σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων

Πρωθιερέως Τιμοθέου Φετίσοφ

Πρύτανη τῆς Ἀνωτάτης
Ἱερατικῆς Σχολῆς τοῦ Δὸν

Τὸ ἄρθρο αὐτὸ εἶναι ἀφιερωμένο στὸν προσδιορισμὸ τῶν ἱστορικῶν καὶ κανονικῶν λόγων γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων σὲ σχέση μετὰ τὴν Ἐκκλησία στὸ Βυζάντιο καὶ τὴ Ρωσία. Θὰ θεωρηθοῦν οἱ δύο θεωρητικὲς καὶ πρακτικὲς πτυχὲς τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, ἐνῶ μέσα στὸ πλαίσιο τῆς βιβλικῆς θεολογίας θὰ ἀναλυθεῖ ἡ σχέση τους μετὰ τὴν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ. Θὰ τονιστεῖ ἐπίσης ὅτι ὑπάρχει σημαντικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς παραδοσιακῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὡς φιλόανθρωπος ὑπηρεσίας στὴν κοινωνία, μετὰ τὴν προσπάθειες τῶν διαφόρων πολιτικῶν θεσμῶν γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα.

Λέξεις-κλειδιά: Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, ἡ δικαιοσύνη τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἡ παράδοση τῆς μεσιτείας, ἡ νομοθεσία γιὰ τὸ ἄσυλο, τὸ ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο, ἡ βιβλικὴ κατανόηση τοῦ δικαίου, τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα.

«τάδε λέγει Κύριος· ποιεῖτε κρίσιν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἐξαιρεῖσθε διηρηπασμένον ἐκ χειρὸς ἀδικοῦντος αὐτὸν καὶ προσήλυτον καὶ ὄρφανὸν καὶ χήραν μὴ καταδυναστεύετε καὶ μὴ ἀσεβῆτε καὶ αἷμα ἀθῶον μὴ ἐκχέετε ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ» (Ἱερ. 22, 3)

Φαίνεται ὅτι ἡ πλειοψηφία τῶν ἀνθρώπων τῆς Ἐκκλησίας, ὄχι μόνο τῶν λαϊκῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν κληρικῶν, ἔχουν μιὰ πολὺ ἀόρι-

στη ιδέα για τη σχέση της Ἐκκλησίας με τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα. Ὑπάρχουν μάλιστα καὶ κάποιοι, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν ὅτι ἡ ἐνασχόληση τῆς Ἐκκλησίας με τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα εἶναι πρᾶγμα κοσμικὸ καὶ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση με τὴν οὐσία τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀναμφίβολα, κάθε δραστηριότητα τῆς Ἐκκλησίας θὰ πρέπει νὰ βασίζεται στὴν Ἁγία Γραφή καὶ τὴν ἐν γένει Παράδοση, καὶ κυρίως στοὺς ἱεροὺς κανόνες. Ὡστόσο, ἐδῶ ὑπάρχει μιὰ πολυπλοκότητα. Ὁ Πατριάρχης Ρωσίας Κύριλλος, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ὁμιλίες του, τόνισε ὅτι «τὸ θέμα τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτη δὲν ἔχει ἀναπτυχθεῖ στὴν ὀρθόδοξη θεολογία». Πρέπει ἐπομένως «νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ θεολογικὴ βάση γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων».

Εἶναι σαφὲς ὅτι ἡ ἔκφραση «ἀνθρώπινα καὶ πολιτικὰ δικαιώματα» δὲν ὑπάρχει στὴν Ἁγία Γραφή. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ ἔννοια αὐτὴ εἶναι ἓνα προῖδν τῆς Μεταρρύθμισης, καθὼς καὶ ἓνας νομικὸς ὅρος τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1789, ὡς ἰδεολογικὴ ἀπόρροια τῆς «Διακήρυξης τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου». Φυσικά, οἱ ἀξίες τῆς ἰσότητας καὶ τῆς δικαιοσύνης ποὺ βρίσκονται στὴ βάση αὐτῆς τῆς ιδέας, εἶναι γνωστὲς στὴ βιβλικὴ παράδοση, ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς «προσωπικῆς ἀξιοπρέπειας» καὶ βασίζονται στὸ δόγμα τῆς κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι στὴν Ἐκκλησία ἡ ἀρχὴ τῆς ἀμοιβαίας κοινωνικῆς ἰσότητας καὶ τῆς ἰσότητας τῶν ἀνθρώπων ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εἶναι κάτι, τὸ ὁποῖο δὲν ἀποκτᾶται ἀπὸ τὸ ἄτομο κατὰ τὴ γέννησή του, ἀλλὰ προσφέρεται ὡς δῶρο ἀπὸ τὸν Θεό. Ὡστόσο, αὐτὸ τὸ πλεονέκτημα μπορεῖ καὶ νὰ ὑποστῆ μείωση, ἀνάλογα με τὸν βαθμὸ ποὺ ἓνα ἄτομο, διὰ τῆς ἁμαρτίας, συσκοτίζει καὶ διαστρεβλώνει τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μέσα του.

Εἶναι σημαντικὸ νὰ τονιστεῖ ὅτι οἱ ἔννοιες τῆς ἰσότητας καὶ τῆς δικαιοσύνης, ὅπως βέβαια καὶ ἡ ἀντίστοιχη βιβλικὴ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης, δὲν εἶναι αὐτόνομες ἀπὸ τὸν Θεό. Δὲν ἀποτελοῦν δηλαδὴ «κενὲς λέξεις», χωρὶς οὐσιαστικὸ ἀντίκρουσμα, ὅπως δηλαδὴ θεωροῦνται στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ καὶ ρωμαϊκὸ κόσμο -κατὰ πῶς ἐπισημαίνει ὁ Α. Χομιάκωφ.

Ὅταν μιλάμε γιὰ τὴ βιβλικὴ κατανόηση τοῦ νόμου, θὰ πρέπει νὰ γνωρίζουμε ὅτι τὰ θεμελιώδη δικαιώματα γιὰ ὅλες τὶς κατηγορίες δὲν βασίζονται σὲ ἠθικὲς καὶ ἀφηρημένες ἐννοιες, γιὰ (καλὴ) ἰσότητα καὶ γιὰ δικαιοσύνη τῆς εἰρήνης καὶ (κακὴ) ἀδικία καὶ ἀνισότητα. Στὴν Ἁγία Γραφή, τὸ «καλὸ» ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ τὸ «κακὸ» εἶναι τὸ ἀντίθετο μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὑπακοὴ καὶ ἡ ἀνυπακοὴ πρὸς τὸν Δημιουργό, δὲν εἶναι καλὸ ἢ κακό· μιὰ τέτοια ἀντίληψη ἀντιστοιχεῖ ἀπλῶς στὰ κριτήρια ἀξιολόγησης τῆς θρησκευτικῆς ἠθικῆς. Ἡ βιβλικὴ ἠθικὴ εἶναι κάτι ἐξ ὀλοκλήρου διαφορετικό. Ἡ ὑπακοὴ τοῦ Ἀβραάμ νὰ θυσιάσει τὸν Ἰσαὰκ στὸν Θεὸ δὲν ὀδήγησε στὸν θάνατο τοῦ υἱοῦ του· ἡ ζωὴ τοῦ Ἰσαὰκ σώθηκε ὄχι ἐπειδὴ ὁ Ἀβραάμ ἀποφάσισε ὅτι ἡ δολοφονία εἶναι κακό, ἢ ἀκόμα ἐπειδὴ ὁ υἱὸς του εἶναι ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μόνο διότι ὁ ἴδιος ἐπέδειξε ὑπακοή.

Ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης δὲν ἀντιστοιχεῖ στὴ ρωμαϊκὴ νομικὴ ἀρχή: «*στὸν καθένα τὸ δικό του*», ἀλλὰ ἐδράζεται στὴ φιλανθρωπία ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συμπόνιας γιὰ τὸν πλησίον. Αὐτὸ ἀκριβῶς μᾶς διδάσκει ὁ ἅγιος Θεοφάνης ὁ Ἐρημίτης: «... ἡ βάση καὶ τὸ κίνητρο καὶ ὁ σκοπὸς τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἡ ἀγάπη». Συνεπῶς, εἶναι σαφές ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα θὰ πρέπει νὰ θεωρεῖται ὄχι ὡς μιὰ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ δραστηριότητα, ἢ ἕνας ἀπὸ τοὺς τομεῖς τῆς φιλανθρωπίας τῶν κοινωνικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἡ δράση τῆς Ἐκκλησίας ἔχει ὡς ἀποκλειστικὸ στόχο τὴν ὑπηρεσία τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ τὸν καθοδηγήσει πρὸς τὸν Θεὸ καὶ τὴν αἰώνια σωτηρία του. Αὐτὸ τὸ μοτίβο εἶναι οὐσιαστικὰ ὁ κύριος παράγοντας τοῦ καθορισμοῦ τῆς φύσης καὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας σὲ σχέση μετὰ τὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα.

Αὐτὸ εἶναι ἐμφανές στὴν κανονικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, ὁ 7ος κανόνας τῆς τοπικῆς Συνόδου τῆς Σαρδικῆς (ἔτ. 343) ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «*Πρεπωδέστερον δὲ εἶναι ἐνόμισα, ἐπίσκοπον τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν παρέχειν ἐκείνῳ, ὅστις ἂν ὑπὸ τινος βιάζηται, ἢ εἴ τις τῶν χηρῶν ἀδικεῖτο ἢ αὐτὸν ὀρφανός τις ἀποστεροῖτο τῶν αὐτῶ προσηκόντων, εἴπερ ἄρα καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα δικαίαν ἔχει τὴν ἀξίωσιν... ἐπειδὴ πολλάκις συμβαίνει τινάς, οἴκτου δεομένους, καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα, εἰς περιορισμὸν ἢ νῆσον καταδικασθέντας ἢ δ' αὐτὸν οἰαδηποτοῦν ἀποφάσει ἐκδεδομένους, τοῖς τοιοῦτοις μὴ ἀρνητέαν εἶναι τὴν βοήθειαν, ἀλλὰ χωρὶς μελλησμοῦ καὶ ἄνευ τοῦ διστάσαι τοῖς τοιοῦτοις αἰτεῖσθαι συγχώρησιν*». Φυσικά, ἡ Ἐκκλησία, στὴν προκειμένη περίπτωση, δὲν ἀνάλαμβανε τίς λειτουργίες τῆς ἐξουσίας, ἀλλὰ ὑπέβαλλε αἴτηση στὶς ἀρχές γιὰ τὴ μετατροπὴ τῆς ποινῆς, ἢ τὴ διαγραφή ἢ τὴν ἀνάκτηση τῆς δικαιοσύνης. Στὴν πραγματικότητα, ἡ Ἐκκλησία ἐνεργοῦσε ὡς μεσάζων μεταξὺ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κράτους. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑπηρεσίας ὀνομαζόταν «*μεσιτεία*», δηλαδὴ διαμεσολάβηση. Ἐπιπλέον, σὲ ἰδιάζουσες περιπτώσεις, μποροῦσε κανεὶς, γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν ἐκδίκηση καὶ τίς διώξεις, νὰ καταφύγει σὲ μιὰ Ἐκκλησία. Αὐτὸ ἦταν τὸ δικαίωμα τοῦ

ἀσύλου, τὸ ὁποῖο δόθηκε τὸν 5ο αἰῶνα ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Θεοδόσιο. Ἡ παραβίαση αὐτοῦ τοῦ δικαιώματος θεωρεῖτο ἱεροσυλία καὶ δικαζόταν ὡς ποινικὸ ἀδίκημα.

Ὁ δὲ κανόνας 75 τῆς τοπικῆς Συνόδου τῆς Καρθαγένης (ἔτ. 419) ἀναφέρεται σὲ ἀπόφαση τῆς Ἐκκλησίας νὰ ζητηθεῖ ἀπὸ τοὺς πολιτικοὺς ἄρχοντες νὰ ἐπιλεγοῦν –μὲ φροντίδα τῶν ἐπισκόπων– διαμεσολαβητές, οἱ λεγόμενοι ἔκδικοι, οἱ ὁποῖοι θὰ βοηθοῦσαν τοὺς φτωχοὺς ἐνάντια στὴν τυραννικὴ ἐξουσία τῶν πλουσίων. Ἀντίστοιχη πρόνοια περιέχεται καὶ στὸν θεοδοσιανὸ κώδικα, ἡ ὁποία ἀφορᾷ στὴ μέριμνα τῶν ἐπισκόπων γιὰ τὰ φτωχὰ καὶ ἐγκαταλελειμμένα παιδιά.

Θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ λέξη «ἔκδικος» ἔχει βιβλικὴ προέλευση. Συναντᾶται, γιὰ παράδειγμα, στὸ βιβλίον τῆς *Σοφίας Σολομῶντος* (12, 12), καθὼς καὶ στὶς ἐπιστολὲς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, *Πρὸς Ῥωμαίους* (13, 4) καὶ *Α΄ πρὸς Θεσσαλονικεῖς* (4, 6). Ἀλλὰ, ἐνῶ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἡ λέξη «ἔκδικος» χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἔννοια τοῦ «προστάτη», στὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης παίρνει τὴν ἔννοια τῆς «Νέμεσης», δηλαδὴ τῆς ἐκδίκησης. Οἱ πατέρες πάντως τῆς Συνόδου τῆς Καρθαγένης, μέσα στὰ πλαίσια τῆς ποιμαντικῆς τους εὐθύνης καὶ μέριμνας, γιὰ τὴν προστασία τῶν φυλακισμένων, τῶν χηρῶν, τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν παρθένων, τὴ χρησιμοποιοῦν μὲ τὴν ἔννοια τῆς προάσπισής τους ἔναντι τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν δυνατῶν.

Γιὰ νὰ ἐκτιμήσουμε καλύτερα τὴν ἔκταση ποὺ εἶχε λάβει ἡ προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας γιὰ προστασία τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀσθενεστέρων μελῶν τῆς κοινωνίας, σημειώνουμε τὰ ἀκόλουθα. Τὸ 529, ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανός, διέταξε τοὺς ἐπισκόπους νὰ ἐπισκέπτονται δύο ἡμέρες τῆς ἐβδομάδας, τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευή, τοὺς φυλακισμένους καὶ νὰ ζητᾶνε πληροφορίες γιὰ τὰ ἀδικήματα, βάσει τῶν ὁποίων εἶχαν καταδικαστεῖ, καὶ ἀκολούθως νὰ ἐνημερώνουν τὶς πολιτειακὲς ἀρχές. Τὸν 11ο αἰῶνα, ὁ αὐτοκράτορας Νικηφόρος Βοτανειάτης, ἐπέτρεψε μιὰ εὐρύτερη διαμεσολάβηση. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἔπρεπε ἀνὰ τέσσερις μῆνες νὰ ἀναφέρει στὸν αὐτοκράτορα τὴν κατάστασι τῶν πολιτικῶν ἐξόριστων καὶ φυλακισμένων, ὥστε νὰ ἐξετάζεται ἡ δυνατότητα ἀπελευ-

θέρωσης κάποιων ἐξ αὐτῶν. Ἡ ἐξουσία τοῦ Πατριάρχου δὲν περιορίζεται μόνο στοὺς πολιτικοὺς κρατούμενους, ἀλλὰ ἴσχυε καὶ γιὰ τὸν κάθε ἓνα πού εἶχε ἀδίκως καταδικαστεῖ ἢ διωχθεῖ. Συνοψίζοντας, ὁ ἐξαιρετός βυζαντινολόγος Σοκόλοφ (1865-1939), γράφει ὅτι: «οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχες ἀπὸ τὸν 9ο ὡς τὸν 14ο αἰῶνα εἶχαν τὸ δικαίωμα τῆς διαμεσολάβησης, τὸ ὁποῖο καὶ χρησιμοποιοῦσαν σὲ εὐρεία κλίμακα. Ἡ φωνή τους, καὶ ὁ ζῆλος τους γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴ δικαιοσύνη ὑπὲρ τῶν κατατρεγμένων ἔφτανε μέχρι τὸ πρόσωπο τοῦ αὐτοκράτορα. Δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ γεγονός, ὅτι στὴν ἀντίληψη τῶν Βυζαντινῶν, ὁ Πατριάρχης ἦταν ἡ ζῶσα εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλους τοὺς κατοίκους, ὁ κοινὸς καὶ πνευματικὸς πατέρας, ὁ πολιοῦχος καὶ προστάτης ὄλων τῶν κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας».

Ἡ μεσολάβηση καὶ ἡ προστασία τῶν Πατριαρχῶν δὲν ἀφοροῦσε μόνο μεμονωμένα ἄτομα, ἀλλὰ ἐκτεινόταν σὲ ὁλόκληρο τὸν λαό. Ἐνα τυπικὸ παράδειγμα τῆς ἀνιδιοτελοῦς μεσολάβησης ὑπὲρ τῶν φτωχῶν, οἱ ὁποῖοι βρισκόνταν σὲ μειονεκτικὴ θέση, εἶναι ἡ δραστηριότητα πού ἐπέδειξε ὁ Πατριάρχης Ἀθανάσιος (1289-1293 καὶ 1304 -1310), κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δεύτερης πατριαρχίας του, ὅταν εἶχε ξεσπάσει λιμὸς στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐνῶ οἱ φτωχοὶ ἄνθρωποι ὑπέφεραν ἀπὸ τὴν πείνα, οἱ ἔμποροι, χωρὶς καθόλου νὰ νοιαστοῦν γιὰ τὴν ἐπικρατοῦσα θλίψη, αὐξήσαν τὴν τιμὴ τοῦ ψωμοῦ, τῶν δημητριακῶν καὶ γενικὰ τῶν προϊόντων πρώτης ἀνάγκης. Βαθύτατα στενοχωρημένος, ἀλλὰ καὶ ἐξοργισμένος, ὁ Πατριάρχης Ἀθανάσιος ἔστειλε ἐπιστολὲς στὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο Παλαιολόγο, καταγγέλλοντας τὸ μονοπώλιο πού εἶχε δημιουργηθεῖ καὶ ζητώντας δικαιοσύνη καὶ τιμωρία τῶν δραστῶν. Ἡ φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀκούστηκε καὶ τὸ ζήτημα τακτοποιήθηκε. Ἄλλο ἓνα παράδειγμα μεσολάβησης τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τῶν φτωχῶν καὶ ἀπόρων ἀνθρώπων τοῦ Βυζαντίου ἦταν ἡ ἐπέμβαση τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννη XII Σωζόπολη (1294-1303) σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάγκη νὰ μειωθεῖ ὁ βαρὺς φόρος πού ἐπιβαλλόταν ἀπὸ τὸ κράτος στὰ βασικὰ ἀγαθὰ (ὄπως τὸ ἀλάτι καὶ τὸν σίδηρο).

Μὲ βάση αὐτὰ τὰ πῦρ πάνω, βλέπουμε ὅτι στὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ἀπόλυτη ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ οἱ αὐθαι-

ρεσίες τῶν πλουσίων καὶ δυνατῶν, περιορίζονταν ἀπὸ τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ δύναμη τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διὰ τῶν Ἐπισκόπων τῆς καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου λειτουργοῦσε μεσολαβητικὰ ὡς ἡ φωνὴ τῆς ἀλήθειας καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς ἀδικίας κατὰ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ἐξειδικεύοντας στὸ σήμερον τὶς προοπτικὲς καὶ τὶς δυνατότητες διαμεσολάβησης τῆς Ἐκκλησίας στὸ θέμα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, θεωροῦμε ὅτι οἱ φυλακὲς καὶ τὰ ἐν γένει σωφρονιστικὰ ἰδρύματα ἀποτελοῦν τὶς καταλληλότερες περιοχὲς γιὰ ἐπέμβαση καὶ ἀνακούφιση ἀπὸ τὸν πόνο καὶ τὴν ἀδικία. Παρέχοντας ἐκπροσώπηση στοὺς ἐγκλειστοὺς κατὰ τὴν παρουσία τους στὰ δικαστήρια καὶ τὶς φυλακὲς, ἡ Ἐκκλησία θὰ πρέπει νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ ἐγγυηθεῖ τὴν τήρηση τῶν δικαιωμάτων καὶ τὴν ἀμερόληπτη καὶ δίκαιη κρίση τῶν υποθέσεων τους. Μιὰ τέτοια πρακτικὴ σίγουρα θὰ συνέβαλλε στὴ διατήρηση τῆς ὑψηλῆς ἀξιοπιστίας ποὺ παραδοσιακὰ ἡ Ἐκκλησία ἔχει στὶς Ὁρθόδοξες χώρες, ὡς ὁ διαμεσολαβητὴς μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ τοῦ κράτους. Τοῦτο κατ' ἐπέκταση θὰ εἶχε καὶ σημαντικὴ ἱεραποστολικὴ ἀξία.

Ἄδεια ἢ ζεστή ἀγκαλιά; Οἱ διαπροσωπικὲς σχέσεις στὸν σύγχρονο κόσμο

Γεωργίου Κουννούση
Δρ. Κοινωνιολογίας – Θεολόγου

Εἶναι ἐπιτακτικὴ ἢ ἀνάγκη νὰ ἀπαντηθεῖ ἄμεσα τὸ ἐρώτημα, με ποῖο τρόπο μπορεῖ ὁ καθένας μας νὰ γίνεи μία ζεστὴ ἀγκαλιά σήμερα; Ὁ σύγχρονος τρόπος ζωῆς με τὶς τρελὲς ταχύτητες καὶ τὶς συσσωρευμένες ὑποχρεώσεις οὐσιαστικὰ ἔχει ἀποξενώσει τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔχει δημιουργήσει τεράστιο χάσμα στὶς διαπροσωπικὲς σχέσεις. Ὁ ἄλλος ἀντικρίζεται τὶς πλεῖστες φορὲς ὡς ἀντίπαλος παρὰ ὡς συνεργάτης στὴ δύσκολη ἀνηφόρα τῆς βιοπάλης. Ἀποτέλεσμα ὄλων αὐτῶν εἶναι ὁ ἄνθρωπος νὰ βασανίζεται ἀπὸ τὴ μοναξιά του. Αὐτὰ τὰ αἰσθήματα ἔχει ὑπόψη του ὅταν τραγουδᾷ: *«χέρια μου αδειανά, Χριστέ/ ἄδεια μου ἀγκαλιά, Χριστέ μου!// Χέρια μου αδειανά, Χριστέ/ ἄδεια μου ἀγκαλιά»*, ὁ Διονύσης Σαββόπουλος¹.

Ἐπομένως, ἡ σημασία τῆς συνάντησης με τὸν ἄλλο ἄνθρωπο, τὸν συν-ἄνθρωπο, στὸν σύγχρονο κόσμο εἶναι ὑψιστῆς προτεραιότητας. Μέσα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ἐπαφή με τὸν κάθε ἄλλο ποὺ ἔρχεται σὲ ἐπικοινωνία μαζί του ὁ ἄνθρωπος γίνεται πιὸ ὑγιής. Ὁ τρόπος αὐτός, βέβαια, συνδέεται στενὰ με τὴν ἀγάπη καὶ τὴν πνευματικότητα, γιατί δὲν εἶναι ἀπλῶς μία γνωριμία καὶ μία ἀπρόσωπη ἐπαφή καταναλωτικοῦ τύπου, ἀλλὰ μία οὐσιαστικὴ ἐντρυφήση στὴ ζωὴ καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἄλλου. Ἡ σχέση αὐτὴ εἶναι τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο τῆς ἐπιθετικότητας, τοῦ φόβου καὶ τῆς παράνοιας ποὺ μαστίζουν τὴ σύγχρονη κοινωνία.

Ἡ συνάντηση, ἂν εἶναι ἀληθινὴ, σημαίνει ἀνακάλυψη, δημιουργία καὶ διαρκὴ ἀποκάλυψη τῶν προσώπων, ἀλλιῶς ὑπάρχει πά-

1. Δ. ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ, «Ἄδεια μ' ἀγκαλιά», στό: *Το ξενοδοχεῖο* (1997).

να ὁ κίνδυνος νὰ ἐπέλθει ἡ ἄνοια – ἡ βαρεμάρα – ποὺ ἐπιφέρει μὲ τὴ σειρά της τὴν (ἔκ)πτώση καὶ τὸν μαρασμό. Ἄλλωστε, ἡ διήγηση τῶν πρωτοπλάστων οὐσιαστικά αὐτὴ τὴν κατάστασι μᾶς ἀφηγεῖται: ὅταν ἔχασαν τὴν ἐκπληξὴ τῆς ἀποκάλυψης τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀνακάλυψης τῶν διαπροσωπικῶν τους σχέσεων, ἐπῆλθε ἡ ἄνοια καὶ ἡ πλήξι μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀναζητήσουν ἄλλοῦ τὴν ἐκπληξὴ! Ἀποτέλεσμα φρικτό, τόσο γιὰ τοὺς ἴδιους, ὅσο καὶ γιὰ ὀλόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος ποὺ ἐκπροσωποῦσαν: χάθηκε ἡ ὄντολογικὴ σχέση καὶ κοινωνία μὲ τὴν ὄντως Ζωή, δηλαδὴ τὸν Τριαδικὸ Θεό, ἀποξενώθηκαν ἀπὸ τὸ δέντρο τῆς ζωῆς, γνωρίζοντας ἀνεπιτυχῶς τὸ δέντρο τῆς γνώσης τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ³. Ὡς ἐκ τούτου εἰσηλ-

2. Γεν. 3, 1-24. ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Περὶ τῆς ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας 1*, PG 68, 148A-149C. Χ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ, *Κάλλος τὸ ἅγιον. Προλεγόμενα στὴ φιλόκαλη αἰσθητικὴ τῆς Ὁρθοδοξίας*, ἔκδ. Ἀκρίτας, Αθήνα 2004, σσ. 160-173.

3. Σ. ΦΩΤΙΟΥ, *Ἀνθισμένες Συνειδήσεις*, ἔκδ. Ἀρμός, Αθήνα 2017, σσ. 29-31.

θε στην καθημερινότητά τους ή πονηριά, ό δόλος, ή φθορά, ή σήψη και ό θάνατος⁴. Συνέπειες μιās πράξης που θα μιās συνοδεύουν έως τής συντελείας τών αιώνων⁵.

Οι ανθρώπινες σχέσεις βασίζονται έν πολλοίς στο συναισθημα, στην προσωπική έπαφή και στο βίωμα. Γι' αυτό και ή ψηφιακή εικονική πραγματικότητα είναι άδεια περιεχομένου, άφου έκει μέν μπορεί νά ύπάρχει «συνάντηση», αλλά στερείται συναισθήματος λόγω τής άπουσίας του προσώπου. Μέν άλλα λόγια, ή συνάντηση μεταξύ τών ανθρώπων, άν είναι άληθινή, τότε δημιουργεί ένα κύμα τρυφερότητας, συμπάθειας, άρμονικού ταιριάσματος, άμοιβαίας έπίδρασης, έπικοινωνίας, ύπευθυνότητας, δέσμευσης και άφοσίωσης⁶. Στην αντίθετη περίπτωση προκαλείται φόβος, άγχος και άνησυχία από την πιθανότητα τής άπόρριψης και τής έγκατάλειψης του άγαπημένου προσώπου. Για τον λόγο αυτό και ή άβεβαιότητα στις διαπροσωπικές σχέσεις λαμβάνει έπικίνδυνες διαστάσεις στις μέρες μας, γιατί σχεδόν τίποτα δέν είναι δεδομένο. Είναι άκριβώς γι' αυτό που όλο και περισσότερα παιδιά σήμερα έχουν ανάγκη τó χάδι, την άγκαλιά, την έπιβεβαίωση τών συναισθημάτων με λόγια αλλά κυρίως με πράξεις, δηλαδή χρειάζονται ούσιαστικό και ποιοτικό χρόνο με τους γονείς και τά άγαπημένα τους πρόσωπα. Τó ίδιο ισχύει για όλες τις ήλικίες και για όλες τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Πλέον, οι σχέσεις που άντέχουν στον χρόνο είναι ή έξαίρεση και όχι ό κανόνας. Η εύκολία του χωρισμού, τής έγκατάλειψης και τής φυγής – χαρακτηριστικά γνωρίσματα του μοντέρνου – είναι διαδεδομένη πρακτική σε όλες τις ήλικίες [και όχι μόνο στους νέους!]. Η

4. Γεν. 2, 25 – 3, 24. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Λόγος κατηχητικός ό μέγας* 8, PG 45, 33C· *Είς την προσευχήν* 5, PG 44, 1184B· *Περί παρθενίας* 12, PG 46, 373C. Π. ΝΕΛΛΑ, *Ζών θεούμενον. Προοπτικές για μιá όρθόδοξη κατανόηση του ανθρώπου*, έκδ. Άρμός, Άθήνα 2000⁴, σσ. 45-100.

5. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Γ'. Ανακεφαλαίωση και Άγαθοτοπία. Έκθεση του οικουμενικού χαρακτήρα τής χριστιανικής διδασκαλίας*, έκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 200-216.

6. J. BUCAY, *Ό δρόμος τής Συνάντησης. Φύλλα πορείας II*, (έλλ. μτφρ. Κ. Έπισκοποπούλου), έκδ. Opera, Άθήνα 2010, σσ. 22-23.

ἀποφυγὴ τῆς ἀνάληψης εὐθύνης καὶ τῆς οὐσιαστικῆς γνωριμίας καὶ ἐπικοινωνίας μὲ τὸν ἄλλο εἶναι ἓνα μεγάλο ἀγκάθι τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Σήμερα μιᾶμε γιὰ περιστασιακὲς σχέσεις καὶ σεξουαλικὲς συνευρέσεις χωρὶς ὑποχρεώσεις. Αὐτὸ ἀναπτύσσει τὸν ἀτομικισμὸ καὶ καταλύει τὴν κοινωνικότητα. Μὲ ἄλλα λόγια, ἔχουμε γνωστοὺς καὶ ὄχι φίλους, ἔχουμε συγκατοίκους καὶ ὄχι οἰκογένεια, ἔχουμε συμβίους καὶ ὄχι συζύγους, ἔχουμε ἄτομα καὶ ὄχι πολίτες, ἔχουμε πιστοὺς καὶ ὄχι Ἐκ-κλησία⁷.

Οἱ συνέπειες τῆς ἀποξένωσης τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἀπουσίας ἀληθινῶν σχέσεων εἶναι ἡ αὔξηση τῆς κατάθλιψης καὶ τῶν συμπεριφορῶν ἀπομόνωσης. Οἱ σχέσεις εἶναι συγκρουσιακὲς καὶ ἀνταγωνιστικὲς. Χρειάζεται, ἐπομένως, πολὺς κόπος καὶ ἀγῶνας καθημερινός, γιὰτὶ ὁ ἀπέναντι εἶναι ἀνεπανάληπτος καὶ μοναδικός⁸. Γι' αὐτὸ, ὅπως ἔχει μὲ πολὺ ὁμοιοτρόπο λεχθεῖ, οἱ ἀνθρώπινες σχέσεις «ἀποτελοῦν ἓνα μυστήριον, διασκεδαστικὸ ἴσως ἢ δραματικὸ, ἀλλὰ πάντοτε ἀπρόβλεπτον»⁹. Συνεπῶς, γιὰ νὰ ὑπάρχουν ἰσορροπημένες διαπροσωπικὲς σχέσεις στὸν σύγχρονο κόσμον ἀπαιτοῦνται ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμετέχοντες τοῦ παιχνιδιοῦ κόποι καὶ θυσίες, μία ἄσκηση καθημερινῆς τριβῆς ἐναντίον τῶν ἐγωισμῶν, τῶν προκα-

7. Ὁ ὅρος χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξης, ὅπου καλεῖ τοὺς ἀνθρώπους σὲ συνάντηση, προσωπικὴ ἐπαφὴ καὶ ἀληθινὴ γνωριμία μὲ ὅσους συνέρχονται στὸν ἴδιο χῶρον γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ. Αὐτὸς ἄλλωστε εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ πλευρᾶς Ὁρθοδοξίας: νὰ ἐνώνει τοὺς Χριστιανοὺς μεταξὺ τους καὶ μὲ τὸν Τριαδικὸ Θεὸ ὅταν συνέρχονται «ἐπὶ τῷ αὐτῷ», δηλαδὴ στὴν καθ' αὐτὸ λατρευτικὴ τῆς πράξης, τῆς Θεῆς Λειτουργίας, ὅπου ἐκεῖ οἱ μετέχοντες ἐνώνονται σὲ ἓνα σῶμα, κοινωνώντας Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ. Γι' αὐτὸ ὁ ρόλος τῆς σύγχρονης ἐνορίας διαλαμβάνει οὐσιαστικὸ ρόλο στὴ μετάδοση τοῦ χριστιανικοῦ ἠθους στὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἐκφορὰ του στὴ συνέχεια στὴν κοινωνία ὡς μαρτυρία πίστεως καὶ διακονίας. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ (Ἀρχιεπ. Ἀμερικῆς), *Αἰώνιες Παραδόσεις*, (ἐπιμ. Σ. Φωτίου), Κέντρο Μελετῶν Ἱερᾶς Μονῆς Κύκκου, Λευκωσία 2009, σσ. 17-39· 74-95. Σ. ΦΩΤΙΟΥ (ἐπιμ.), *Τί σημαίνει νὰ πιστεύεις σήμερα*, ἔκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2018.

8. Α. ΚΕΣΣΕΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Προτάσεις Ποιμαντικῆς Θεολογίας*, ἔκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 189-215.

9. J. BUCAY, *Ὁ δρόμος τῆς Συνάντησης*, ὅπ.π., σ. 25.

ταλήψεων, τῆς ὑπερηφάνειας, τῆς λογικῆς καὶ τῆς ἀπουσίας ἀπὸ τὸν κοινὸ ὡρὸ δράσης τῶν προσώπων.

Αὐτὸ πὸν χρειάζεται τελικὰ γιὰ τὴν ἀπόκτηση μιᾶς ζεστῆς ἀγκαλιᾶς εἶναι ἡ συναισθηματικὴ συνάντηση μὲ τὸν ἄλλο πὸν ἔχουμε ἀπέναντί μας. Ὁ ἄλλος, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι αὐτός: τὸ παιδί, ὁ/ἡ σύζυγος, ὁ πατέρας, ἡ μητέρα, ὁ φίλος, ἡ φίλη, ὁ ἐραστής, ἡ ἐρωμένη, ὁ παππούς, ἡ γιαγιά, ὁ ἐργοδότης, ὁ συνάδελφος, ὁ δάσκαλος καὶ τόσοι ἄλλοι πὸν ἔρχονται σὲ καθημερινὴ ἐπαφὴ μαζί μας, αὐτὸ πὸν ἀναζητοῦν εἶναι ἡ στοργή, ἡ τρυφερότητα, τὸ χᾶδι, ἡ ἀγάπη. Ὅταν ἀγαπᾷ κάποιος, ἀφιερώνει ἓνα μέρος τῆς ζωῆς του, τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντός του γιὰ τὴ συνάντηση καὶ τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸν ἄλλο. Προσοχὴ ὅμως: ὁ κάθε ἄνθρωπος ἀγαπᾷ μὲ τὸν δικὸ του ἀνεπανάληπτο τρόπο, φτάνει αὐτὸς νὰ εἶναι αὐθεντικός. Ἐπομένως, ἡ συνάντηση μὲ τὸν συνάνθρωπο ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὴν ἀγάπη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τῆς γνήσιας καὶ πρωτογενοῦς διαπροσωπικῆς σχέσης¹⁰.

Οἱ διαπροσωπικὲς σχέσεις δὲν σημαίνει πάντα ἐκμετάλλευση τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο ἢ ὅτι ζοῦν μόνο τις εὐτυχισμένες στιγμὲς μαζί, ἀλλὰ πάνω ἀπὸ ὅλα σημαίνει νὰ μοιράζονται ἀπὸ κοινοῦ, τόσο τις ἐπιτυχίες, ὅσο καὶ τις στενοχώριες. Οἱ σχέσεις ἀπαιτοῦν ἄσκηση στὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπείνωση, ἀρετὲς δοκιμασμένες στὸν χρόνο πὸν ἐπιφέρουν τὴ διαρκὴ εὐτυχία. Στὴν ἀπέναντι ὄχθη, ὅταν κυριαρχοῦν στὶς σχέσεις ὁ ναρκισσισμὸς, ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ ματαιοδοξία, τότε πολὺ ἀπλᾶ ἐπέρχεται ἡ σύγκρουση καὶ ἡ διάλυση. Ἡ καθημερινὴ τριβὴ εἶναι πολὺ λογικὸ νὰ προκαλεῖ τὴν ἔνταση μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, γιὰ εἶναι ζωντανοὶ ὀργανισμοὶ μὲ τὰ πάνω καὶ τὰ κάτω τους, γι' αὐτὸ καὶ χρειάζονται στιγμὲς χαλάρωσης καὶ ἀποφόρτισης. Χρειάζεται καὶ ἡ ἀπομόνωση καὶ ἡ ἐξοδος. Χρειάζεται καὶ ἡ σιωπὴ καὶ ἡ διασκέδαση. Χρειάζεται καὶ ἡ χαλάρωση καὶ τὸ ταξίδι. Ἡ μονόπλευρη θεώρηση τῆς ζωῆς καὶ τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων μόνο κακὸ μπορεῖ νὰ προκαλέσει.

10. *Α' Ἰω.* 4, 7-21. Δ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ, *Ἐρωτας ἢ τίποτα*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2014, σσ. 368-404.

Ἡ οἰκογένεια σημαίνει εὐθύνη καὶ ἀνάληψη ὑποχρεώσεων. Στὸν σύγχρονο κόσμο ἡ εὐκολία στὴν ἐγκατάλειψη τῆς σχέσης καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν συνεπειῶν τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου δημιουργεῖ προβλήματα σὲ ὅσους μένουν πίσω μὲ τὴν ἀπουσία τοῦ ἀγαπημένου προσώπου. Ἔτσι, στὸ διαζύγιο τῶν γονέων δημιουργοῦνται ἕνα σωρὸ ψυχοκοινωνικά προβλήματα στὰ παιδιά ὅταν μπαίνουν στὸ δῖλημμα: «τώρα τί κάνω καὶ ποῖον ἀγαπῶ;». Πῶς νὰ μοιράσεις τὴν ἀγάπη, ὅμως; Στὶς σημερινὲς οἰκογενειακὲς – καὶ ὄχι μόνο – σχέσεις, εἶναι ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη καλλιέργειας συναισθηματικῆς καὶ κοινωνικῆς νοημοσύνης, ὥστε νὰ δοθοῦν οἱ βάσεις στὰ πρόσωπα γιὰ νὰ ἀποκτήσουν δεξιότητες ποὺ θὰ τοὺς εἶναι χρήσιμες στὴν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητάς τους¹¹. Ἡ οἰκογένεια μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γίνεται τὸ στήριγμα τοῦ ἀνθρώπου σὲ τέσσερις βασικοὺς πυλῶνες: τὴν ἀγάπη, τὴν ἐκτίμηση, τοὺς κανόνες καὶ τὴν ἐπικοινωνία. Μαθαίνοντας ὁ ἄνθρωπος αὐτὲς τὶς ἀρχὲς καὶ ἐφαρμόζοντάς τις στὴν πράξη, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ θρησκευτικὰ του βιώματα ποὺ θὰ ἀναπτύσσονται παράλληλα, θὰ λειτουργεῖ στὴ σύγχρονη κοινωνία μὲ βάση ἀξίες καὶ ἀρχὲς ποὺ ἰσοδυναμοῦν μὲ τὴ σωστὴ συμπεριφορὰ καὶ τὸ ὀρθὸ ἦθος ἔναντι τῆς πολιτείας καὶ τῶν συνανθρώπων του¹².

Ἡ ζωὴ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἕνα ταξίδι, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δίνεται ἰδιαίτερη ἔμφαση στὴν ἀπόκτηση σχέσεων οἰκειότητας. Ὁ Giddens ἀπέδειξε ὅτι ὑπάρχουν ραγδαῖες ἀλλαγὲς τῶν παραδοσιακῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων στὸν σύγχρονο κόσμο. Ἡ οἰκειότητα ἔχει μεταμορφωθεῖ καὶ δὲν εἶναι δεδομένη. Χρειάζεται συνεχῶς ἐπιβεβαίωση τῶν συναισθημάτων σὲ ὅλα τὰ φάσματα τῶν σχέσεων καὶ τῶν ἡλικιῶν¹³. Οἱ ἐπιφανειακὲς σχέσεις πρέπει νὰ μεταβληθοῦν σὲ

11. D. GOLEMAN, *Ἡ συναισθηματικὴ νοημοσύνη. Γιατί τὸ «EQ» εἶναι πρὸ σημαντικὸ ἀπὸ τὸ «IQ»*, (ἑλλ. μτφρ. Α. Παπασταύρου – ἐπιμ. Ι. Νέστορος- Χρ. Ξενάκη), ἔκδ. Πεδίο, Αθήνα 2011. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Κοινωνικὴ νοημοσύνη. Ἡ νέα ἐπιστήμη τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων*, (ἑλλ. μτφρ. Χρ. Ξενάκη), ἔκδ. Πεδίο, Αθήνα 2012.

12. J. BUCAY, *Ὁ δρόμος τῆς Συνάντησης*, ὄπ.π., σσ. 141-144.

13. A. GIDDENS, *Ἡ μεταμόρφωση τῆς οἰκειότητας, Σεξουαλικότητα, Αγάπη & Ἐρωτισμὸς στὶς μοντέρνες κοινωνίες*, (ἐπιστ. ἐπιμ. Μπ. Ντάβου - ἑλλ. μτφρ. Α.

σχέσεις εις βάθος για να μπορέσουν να διατηρηθούν και να αντέξουν στον χρόνο. Κρίνεται, επομένως, αναγκαία ή αναζήτηση του βαθύτερου νοήματος της σχέσης, δηλαδή ή προσωπική έπαφή και κοινωνία με τον άλλο. Σ' αυτή την έπαφή κυριαρχούν τὰ αισθήματα της ειλικρίνειας, του θάρρους και του αποκλεισμού του φόβου της απόρριψης για την ανακάλυψη του άλλου. Συνεπώς, ή σχέση αυτή χαρακτηρίζεται από την αποδοχή, την απόλυτη έκφραση της αυθεντικότητας που με τη σειρά τους δημιουργούν έμπιστοσύνη και καλλιεργούν την άφοσίωση. Τελική κατάληξη όλων αυτών είναι ο σεβασμός της προσωπικότητας του άλλου και ή απόκτηση άγαστων διαπροσωπικών σχέσεων.

Το φαινόμενο της άδειας άγκαλιᾶς, της άπουσίας του άλλου από τη ζωή μας δηλαδή, είναι ένας άρνητικός παράγοντας για την ανάπτυξη υγιών προσώπων στη σύγχρονη κοινωνία. Οί διαπροσωπικές σχέσεις του σύγχρονου ανθρώπου θα πρέπει να διακατέχονται από τὸ γνώρισμα της αγάπης, την άποφυγή τῶν συγκρούσεων και την εξάλειψη της ύπερηφάνειας και του έγωισμού. Στοιχεία που αποτελούν μία άσκηση πνευματική, μία άσκηση τῶν γεγυμασμένων αισθητηρίων που είναι πρακτικά δοκιμασμένη έντος της ὀρθόδοξης θεολογίας και ζωῆς ἐδῶ και ἀρκετοῦς αἰῶνες¹⁴. Αυτό που άπουσιάζει οὐσιαστικά από τις διανθρώπινες σχέσεις του σήμερα είναι ή «ανακάλυψη» της τρίτης διάστασης, δηλαδή της συνάντησης με τὸν κατεξοχὴν Ἄλλον, τὸν Θεὸ Πατέρα, διὰ μέσῳ του Υἱοῦ του, με τις εὐλογίες του Αγίου Πνεύματος. Ἡ κοινωνία με τὴν ὄντως Ἀγάπη και τη Ζωή, τὴν Αγία Τριάδα, με τὴ συμμετοχή στα μυστήρια της Ἐκκλησίας θα βοηθήσει στην αναζωογόνηση και στην ἐπούλωση τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων¹⁵. Ἡ ζεστή άγκαλιά, συνεπώς, θα πρέπει να είναι τὸ ζητούμενο στον σύγχρονο κόσμο. Ἡ μόνη προϋπόθεση εἶ-

Καλογιάννη), ἔκδ. Ἀνθρώπων Σχέσεις-Πολύτροπον, Ἀθήνα 2005.

14. *Εβρ.* 5, 12-14.

15. Χ. ΤΣΙΡΩΝΗ, *Κοινωνικὸς Ἀποκλεισμὸς και Ἐκπαίδευση στὴν Ὑστερη Νεωτερικότητα*, ἔκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 355. Ι. ΠΕΤΡΟΥ, *Θρησκεία & Κοινωνία. Κοινωνιολογικὴ ἀνάλυση τῶν σχέσεων θρησκείας και κοινωνίας στὴ σύγχρονη πραγματικότητα*, ἔκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη 2012, σσ. 365-388.

ναι νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ ἀγάπη μόνο μὲ ἐλευθερία μπορεῖ νὰ ὑπάρξει ἢ ὅπως ἔχει τραγουδήσει ὁ Νίκος Πορτοκάλογλου: «*ἐλευθερία χωρίς ἀγάπη φῶς μου εἶναι ποτάμι χωρίς νερό*»¹⁶. Τελικά, ἡ ἀληθινὴ ἀγάπη ποὺ ἀγκαλιάζει ζεστὰ τὸν ἄλλον, δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐπιθυμία νὰ τὸν βοηθᾷς νὰ εἶναι αὐτὸς ποὺ εἶναι, χωρίς νὰ προσπαθεῖς νὰ τὸν ἀλλάξεις. Αποδέξου τον καὶ ἀγάπα τον ὅπως εἶναι, ἀνακαλύπτοντας τὴ μοναδικότητα καὶ τὴν ἰδιαιτερότητά του.

16. Ν. ΠΟΡΤΟΚΑΛΟΓΛΟΥ, «Μετρώ τα κύματα», στό: *Δίψα* (2003).

Ἡ ἔνσαρκη ἀπόδειξη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ποίηση τοῦ Κυριάκου Χαραλαμπίδη

Ἰάκωβου Γιοσαρίνη
ΜΑ Θεολογίας

Δύσκολο καὶ παράτολμο ἐγχείρημα νὰ ἐπιχειρήσει νὰ ἐρμηνεύσει κανεὶς ποίηση μὲ ὄρους θεολογικούς, νὰ προσπαθήσει νὰ συγκεράσει Θεολογία καὶ Λογοτεχνία. Ὁ τρόπος ποὺ προσεγγίζει τὰ θέματα ἢ Λογοτεχνία, καὶ ἰδίως ἢ ποίηση, ὑπῆρξε ἀνεκαθεν ἕνας «ἐπίγειος», τοῦ κοσμικοῦ ἀνθρώπου, τρόπος νὰ προσεγγίσει τὸν Δημιουργό του, νὰ ἔλθει σὲ κοινωνία μαζί του. Ἡ Λογοτεχνία δὲν εἶναι Θεολογία, ἂν καί, πολλές φορές ἐνδέχεται νὰ δανεῖζεται στοιχεῖα της γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ σκοποῦ της, ἰδιοτύπως νὰ θεολογίζει ἢ ἀκόμα καὶ νὰ «θεολογεῖ». Μέσα ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν τὸ πρῖσμα, σκέφτεται καὶ δρᾷ ὁ Κύπριος ποιητὴς Κυριάκος Χαραλαμπίδης, ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἐν ζωῇ ποιητὲς τοῦ καιροῦ μας. Γεννημένος στὴν Κύπρο, σὲ ἕνα μικρὸ χωριὸ κοντὰ στὴν Ἀμμόχωστο, τὴν Ἄχνα, τὸ ἔτος 1940, ποὺ μέχρι καὶ σήμερα ἐξακολουθεῖ νὰ κατοικεῖ στὴν ἀγαπημένη πατρίδα του καὶ νὰ ἀσχολεῖται κατ' ἀποκλειστικότητα μὲ τὴν «ἀχώριστη σύντροφό του» ποίηση. Ἕνας ποιητὴς μὲ ἤδη δημοσιευμένες δεκατρεῖς ποιητικὲς συλλογές, μὲ πληθώρα τιμητικῶν διακρίσεων καὶ βραβεύσεων σὲ Ἑλλάδα καὶ Κύπρο.

Ὁ Κυριάκος Χαραλαμπίδης, ἔχοντας ἔντονο τὸ στοιχεῖο μιᾶς βαθύτατης, ὀρθόδοξης ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πνευματικότητας, ἀντιμετωπίζει στὸ ἔργο του τὴ φθορὰ τῶν ἐγκοσμίων, τὶς μεταπτωτικὲς συνέπειες τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, τὸν πόνο, τὸν θάνατο, διαχωρίζοντας σαφῶς τὸν συγκεκριμένο χῶρο ἀπὸ τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἄφθαρτα. Ὁλόκληρη ὡστόσο ἡ ποίησή του, εἶναι διαποτισμένη

ἀπὸ ἓνα ἀκλόνητο, ἄσβεστο πόθο γιὰ λύτρωση καὶ σωτηρία. Ὁ πόνος καὶ ὁ θάνατος γιὰ ἐκεῖνον, ὅπως καὶ γιὰ τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία, ἀποτελοῦν «μέγα σκάνδαλο», μία δραματικὴ κατάσταση, τὴν ὁποία ὀφείλει νὰ ὑπερβεῖ καὶ νὰ ὑπερκεράσει. Αὐτό, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κυριάκος Χαραλαμπίδης δείχνει νὰ κατανοεῖ, ἐπιτυγχάνεται διὰ μέσου τῆς, ἔμπρακτης πιά, «ὑπεραπείρου τοῦ Θεοῦ ἀγαπήσεως», τῆς ἔμπρακτης ἀπόδειξης τῆς ὑπερβάλλουσας ἀγαθότητός του, τοῦ «πλήθους τοῦ ἐλέους του¹. Πλέον ὁ πόνος καὶ ὁ θάνατος, οἱ δύο κυρίαρχες μεταπτωτικὲς συνέπειες τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, ὅπως τὶς ξέραμε, δὲν ὑπάρχουν, ἔχουν μετατραπῆ σὲ «κατὰ χάριν θεία εὐεργεσία», σὲ μία «πύλη εἰσόδου» πρὸς τὴν ὄντως Ζωή. Στὸν μάταιο κόσμο τοῦ πόνου καὶ τῶν θλίψεων, εἰσηλθε πλέον ἡ ἐλπίδα τῆς ἔνσαρκης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τώρα πλέον ὁ πεπτωκὸς ἄνθρωπος, ἔχει μία δευτέρη εὐκαιρία νὰ ξαναποκτήσει καὶ νὰ γευθεῖ τὴν ἀπολεσθεῖσα προπτωτικὴ του μακαριότητα. Στὸ συγκεκριμένο ἄρθρο μὲ μεγάλη μου χαρὰ θὰ σᾶς παρουσιάσω, μέσα ἀπὸ τρία πολὺ χαρακτηριστικὰ ποιήματα, τὸ «Ὄνομα πόλης», τὸ «Παναγία ἢ κανακαριά» καὶ ἓνα τρίτο μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο «Εἰσβολή – ἐκβολή», τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Κύπριος ποιητὴς θεωρεῖ πῶς σώζεται καὶ λυτρώνεται «ἐν τῷ κόσμῳ» ὁ μεταπτωτικὸς ἄνθρωπος, τὸν «ἐνσαρκο» πιά καινοδιαθητικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο φανερώθηκε ἡ ἀγάπη καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο.

Ἀρχικά, στὸ ποίημα μὲ τὸν τίτλο «Ὄνομα πόλης», τῆς συλλογῆς *Ἀμμόχωστος Βασιλεύουσα*, ὁ ἴδιος ὁ Κυριάκος Χαραλαμπίδης φαίνεται μὲ ἐμφατικὸ τρόπο νὰ ἀναρωτιέται, διαχωρίζοντας ἐντούτοις καθαρὰ τὸν αἰσθητὸ καὶ ἐπίγειο, ἀπὸ τὸν πραγματικὸ, πνευματικὸ κόσμο:

*«Μήπως μιᾶς πόλης ὄνομα ἢ Ἀμμόχωστος εἶναι ψεύτικη;
Τεχνητὸ χωρίσμα χώρου καὶ γῆ τῆς οὐτοπίας;
Χρόνος ἀπὸ ἄμμο ψιλοδουλεμένη*

1. Β. ΤΣΙΓΚΟΥ, *Δογματικὴ τῆς Ὄρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Ostracon, Θεσσαλονίκη 2017, σ. 227.

Καθὼς κοιτάζεις τοὺς λευκοὺς μαστοὺς;

Ποιὸς θα ἔλεγε τὸ ἀντίθετο;»².

Ὁ ποιητὴς καθιστᾷ σαφὲς ἀπὸ τοὺς πρώτους κιόλας στίχους, μὲ τὸ εὐφάνταστο σχῆμα τῶν ρητορικῶν ἐρωτήσεων πρὸς τὸν ἀναγνώστη, πὼς ὁ ἐπίγειος κόσμος δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ χῶρος, «γῆ τῆς οὐτοπίας, χρόνος ἀπὸ ἄμμο ψιλοδολεμένη» καὶ πὼς ἡ ματαιότητα, ἡ προσκόλλησις μὲ τὰ ἀνθρώπινα, μὲ τὸν παρόντα μάταιο βίο, ὑποκρύπτει τὴν τραγικότητα τοῦ θανάτου· «Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον. Οὐ παραμένει ὁ πλοῦτος, οὐ συνοδεύει ἡ δόξα. Ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος, ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται»³. Δηλώνοντας γιὰ μία ἀκόμη φορὰ μὲ ἀπόλυτο καὶ κατηγορηματικὸ τρόπο, τὴν ἄδολη καὶ ἀπροσμέτρητη ἀγάπη του πρὸς τὴν ἀγαπημένη του πόλη Ἀμμόχωστο, καί, ἀπόλυτα συνεπαρμένος ἀπὸ τὴν πνευματικὴ φύση αὐτῆς, θὰ κάνει ἐκδηλὰ ἐμφανῆ τὴν πίστη του πὼς δὲν ὑπάρχει πιά θάνατος, «μῆτε κι ὄχτρος καὶ πλάνη». Χάρη στὴν ἴδια τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς, τοῦ ἔνσαρκου Λόγου ποὺ εἰσηλθε στὸν κόσμος, ὁ θάνατος χάνει τὴ δύναμή του. Μπροστὰ στὴ μία καὶ μοναδικὴ ἀλήθεια, ὅλα τὰ ἄλλα μοιάζουν μάταια καὶ ψεύτικα:

«Θὰ ζήσουμε μαζί ὁ θάνατος κι ἡ ζωή,

τὸ ξέρω, τὸ πιστεύω, κάνω καὶ γραμματίο.

Τὶ δὲν ὑπάρχει θάνατος μῆτε κι ὄχτρος καὶ πλάνη

Γι' αὐτὸ τὴν εἶπα ψεύτικη τὴν πόλη,

τὴν πόλη ποὺ γεννήθηκα σαράντα αἰῶνες τώρα»⁴.

Δὲν ὑπάρχει θάνατος, «μῆτε κι ὄχτρος καὶ πλάνη» ὅταν ὁ ἄνθρωπος βρίσκεται σὲ σχέση καὶ διαρκῆ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Πλαστουργό του, ὅταν βρίσκεται σὲ σχέση ἀγαπητικῆς κοινωνίας μαζί του. Ὁ Πανάγαθος καὶ Πανοικτίρμων Θεός, εἶναι ἡ ἴδια ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, ἡ

2. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, *Ἀμμόχωστος Βασιλεύουσα, Ποιήματα*, ἔκδ. Ἑρμῆς, Ἄγρα, Αθήνα 1997², σ. 14.

3. Κ. ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ (πρωτ.), «Ὁ Ἐπικήδειος καὶ ἐπιμνημόσυνος λόγος», *Τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας. Πρακτικὰ Θ' Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων*, Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Αθήνα 2009, σ. 272.

4. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, *Ἀμμόχωστος Βασιλεύουσα*, ὄπ.π, σ. 15.

ἴδια ἢ πηγὴ τῆς ἀγάπης. «*Ζωὴ γὰρ ὁ Θεός, στέρησις δὲ τῆς ζωῆς θάνατος*», ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ θὰ δηλώσει καὶ ὁ Μ. Βασιλείος στὴν ὁμιλία του: *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*⁵. Διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ ὁ Θεὸς συμφιλιώνει τὸν ἄνθρωπο μὲ ὄλο τὸν κόσμο, τὴ λογικὴ καὶ τὴν ἄλογη δημιουργία. Εἶναι ἓνας θρίαμβος ἐναντίον τῶν παραμορφωτικῶν δυνάμεων τοῦ μηδενός, τοῦ φόβου, τοῦ φθόνου καὶ ὄλων ἐκείνων τῶν συμπτωμάτων ποὺ ὀδηγοῦν στὴ φθορὰ καὶ στὸν θάνατο⁶. Ὁ θάνατος εἶναι ἀποτέλεσμα ἑνὸς ἀνθρώπου προσκολλημένου καὶ ἐγκλωβισμένου στὴ λατρεία τῶν ἐγκοσμίων, τῶν «ψεύτικων», τῶν μάταιων, ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ δὲν ἀγαπᾷ τὸν ἄλλον, ποὺ δὲν κοινωνεῖ μαζί του. Ἐνὸς ἀνθρώπου ποὺ ζεῖ μὲ τὸν ἑαυτό του, γιὰ τὸν ἑαυτό του⁷. Ὁ θάνατος λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, δὲν ἦρθε ὡς τελικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκδίκησης τοῦ Θεοῦ ὅπως ἐμεῖς τὴν ἐννοοῦμε, δὲν εἶναι ἔνδειξη ὅτι ὁ Θεὸς ἔπαυσε νὰ δείχνει τὴν ἀγάπη του. Ἀντίθετα, ἡ παρουσία καὶ παραμονὴ τοῦ θανάτου στὸν κόσμο, ὡς φυσικὴ συνέπεια τῆς παρακοῆς, εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ ἀπόδειξη τῆς ἀπείρου καὶ ἀπροσμέτρητης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸ δημιούργημά του καὶ τὸν κόσμο. Ὁ Θεὸς δὲν ἀπαγορεύει στὸ δημιούργημά του νὰ ἐπιθυμήσει τὴν ἁμαρτία καὶ τὸν θάνατο, δὲν τὸν καθιστᾷ ἐξ ἀρχῆς ἄτρωτο καὶ ἀθάνατο, σεβόμενος κατ' ἀπόλυτο τρόπο τὴν ἐλευθερία ἐπιλογῆς του, τὴν ἐλευθερία τοῦ αὐτεξουσίου του. Ὅχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ ὁ σωματικὸς θάνατος, ἢ (προσωρινὴ) διάλυση ψυχῆς καὶ σώματος, θεωρεῖται ὡς ἡ μέγιστη τοῦ Θεοῦ εὐεργεσία, καθὼς μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο δὲν μένει τὸ κακὸ ἀθάνατο⁸. Τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, εἶναι χαρακτηριστικά: «*Γιὰ νὰ μὴν διαωνίζεταί ἡ κακία, ἢ ὁποῖα φυτεύθηκε μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου,*

5. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, 7, PG 31, 345A.

6. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, ἔκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2009³, σ. 149.

7. Α. ΣΜΕΜΑΝ, *Ἐσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος*, ἔκδ. Ἐν Πλῶ, Ἀθήνα 2004, σ. 47.

8. Γ. ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ, *Χριστιανικὴ Ἠθικὴ II*, ἔκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 638.

τὸ «σκεῦος», δηλαδή τὸ σῶμα, διαλύεται προσωρινὰ μὲ τὸν θάνατο, καὶ τοῦτο χάρις στὴ σοφίη, ἀγαθὴ καὶ φιλόανθρωπη πρόνοια τοῦ Θεοῦ»⁹. Σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Μ. Βασιλείου, ὁ Πανάγαθος Θεός, δὲν ἐμπόδισε τὴν προσωρινὴ αὐτὴ διάλυση τοῦ ἀνθρώπου, τὸν χωρισμὸ τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τὸ σῶμα, προκειμένου νὰ μὴν διατηρηθεῖ αἰώνια στὴ ζωὴ μας ἢ ἁμαρτία¹⁰.

Μὲ αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπο ποὺ θίξαμε παραπάνω, ἐκδηλώνεται ἡ ἄδολη καὶ ἀπροσμέτρητη ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κόσμο. Ἔστειλε τὸν μονάκριβό του Υἱό, νὰ ἄρει τίς ἁμαρτίες ὄλων καὶ νὰ μᾶς καταστήσει, μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου του, σαφῆ τὸν διαχωρισμὸ τῶν ἐπιγείων καὶ τῶν ἐπουρανίων, τοῦ φθαρτοῦ καὶ τοῦ ἄφθαρτου πνευματικοῦ κόσμου. Ὁ τρεπτὸς ὅμως ἄνθρωπος, ἐξαιτίας τῆς φθαρτῆς καὶ ἀδύναμης φύσης του, βλέποντας γύρω του ὅλες αὐτὲς τίς καθημερινὲς καταστροφὲς καὶ τοὺς θανάτους, θλίβεται, ἀγανακτεῖ, ἀπελπίζεται, χάνεται ἢ πίστη καὶ ἡ ἐλπίδα του, δείχνει νὰ μὴν δύναται ἄλλο νὰ προσμένει, νὰ μὴν πιστεύει πὼς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ φορέας τῆς πραγματικῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης καὶ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Σωτηρίας. Αὐτὸ πολὺ χαρακτηριστικὰ θὰ διαφανεῖ καὶ στὸ παρακάτω, ἀκροτελεύτιο μάλιστα, ἀπόσπασμα τοῦ συγκεκριμένου ποιήματος:

*«Ὅμως, ὅταν κοιτάζω μὲ τὰ κιάλια
τὴν ἀνεπαίσθητη τοῦ στήθους τῆς ρωγμῆ,
ὅταν ἀπ' τὴ μεθυστικῆ πνοῆ τῆς κρίνω πόσα
πλοῖα βουλιάζαν ἢ πετρώσανε κι ἀνθρώπους
βλέπω τριγύρω «νὰ τὸ σπίτι μου» ἐκφωνώντας,
τί νὰ σοῦ κάνω; Θλίβομαι, ἀκριβαίνω,
χειρίζομαι τὴ λέξη μὲ βαριὰ καρφιά,
φωνάζω «ἐχθρός», ἀυξάνοντας τὴ θλίψη
τῆς οὐτοπίας – οἱ λέξεις σου μὲ σφάζουνε
δυνάστη τῆς Ἀγάπης, Κύριέ μου, τραπουλόχαρτο»¹¹.*

9. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, *Λόγος ἐπικήδειος εἰς Πουλχερίαν*, PG 46, 877A.

10. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*, 7, PG 31, 345AB.

11. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, *Ἀμμόχωστος Βασιλεύουσα*, ὅπ.π, σ. 15.

«*Δυνάστη τῆς ἀγάπης*» χαρακτηρίζει ὁ ποιητὴς τὸν Κύριο, ἐμφοροῦμενος ἀπὸ αἰσθήματα θλίψης καὶ ἀδικίας γιὰ τὶς συμφορὰς ποὺ ἐπισυμβαίνουν γύρω του, γιὰ τὰ τόσα πλοῖα ποὺ «ἐπέτρεψε» νὰ βουλιάξουν ἢ καὶ νὰ «πετρώσουν», γιὰ τὶς τόσες συμφορὰς. Οἱ «φθαρτές», ἐγκόσμιες λέξεις τὸν σφάζουν σὰν μαχαίρι καθὼς τὶς αἰσθάνεται νὰ διαπερνῶν τὴ σάρκα του, καθὼς μέσῳ αὐτῶν νιώθει νὰ χάνει οὐσιαστικὰ τὴ μονάκριβη ἀγαπημένη του πόλη. Δύσκολο νὰ διαχειριστεῖ τούτη τὴν κοσμικὴ ἀπώλεια ὁ φθαρτὸς ἑαυτοῦ του, δύσκολο νὰ τὴν ἀντικρίσει πνευματικὰ. Νοιώθει νὰ ἀντιπαλεύει μὲ τὴν οὐτοπία, νὰ τὸν «σφάζουνε οἱ λέξεις», νὰ τὶς χειρίζεται μία πρὸς μία «*μὲ βαριά καρφιά*». Ὡστόσο, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ θὰ ὀδηγήσει τὸν ἴδιο τὸν ποιητὴ στὴ βίωση τῆς εὐαγγελικῆς ὀρθοδόξου προοπτικῆς. Μέσα στὸν πόνο καὶ τὸν θάνατο, μέσα στὸν μάταιο κόσμο ποὺ πεθαίνει, μέσα στὴ «*θλίψη τῆς οὐτοπίας*» μοιάζει νὰ ψηλώνει, νὰ «*ἀκριβαίνει*». Μονάχα ἔτσι ὁ κάθε ὀρθόδοξος Χριστιανὸς μπορεῖ νὰ βιώσει τὸ πραγματικὸ νόημα τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν λόγο ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἔλαβε σάρκα καὶ ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος, Ἔτσι, μέσα ἀπὸ τὴν ὀρθὴ βίωση τῆς διδασκαλίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, δύναται μόνον νὰ δεῖ τὸν σαρκικό του θάνατο ὡς «*πύλη*» πρὸς μία ἄλλη ὁδὸ, τὴν πνευματικὴ. Τότε εἶναι καὶ ποὺ θὰ μπορέσει ἡ ζωὴ του νὰ ἀναχθεῖ «*στὸ ἐξάισιο ὄραμα μιᾶς ζωῆς οὐσιαστικῆς*»¹².

Τὸ ἐπόμενο ποίημα ποὺ θὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ ἀναλύσουμε καὶ νὰ ἐρμηνεύσουμε, τὸ βρίσκουμε στὴ συλλογὴ τῆς *Μεθιστορίας* καὶ φέρει τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο «*Παναγία ἢ κανακαριά*». Τὸ συγκεκριμένο ποίημα ἐπιλέγει νὰ παρουσιάσει καὶ νὰ τονίσει γιὰ μία ἀκόμη φορὰ τὴν ἔνσαρκη ἔλευση τοῦ Χριστοῦ στὸν φθαρτὸ κόσμον, παρουσιάζοντάς τον μάλιστα, ὄχι ὡς ἕναν μεγαλόπρεπο βασιλέα ποὺ ἦλθε γιὰ νὰ ἐπιβάλλει τὸ Εὐαγγέλιό του «*εἰς τὸν κόσμον*», μὰ ὡς ἕναν τέλειο καθ' ὅλα ἄνθρωπο, ἕναν Χριστὸ μικρὸ, ταπεινὸ καὶ «*κανακάρη*» στὰ χέρια τῆς Παναγίας μητέρας του. Ὅπως χαρακτηριστικὰ ἀναφέρει ὁ ποιητὴς:

12. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, *Ὀλισθηρὸς Ἰστός*, τ. Β', ἐκδ. Ἄγρα, Ἀθήνα 2009, σ. 29

*«Τέτοιος Χριστὸς μικρὸς καὶ κανακάρης
ἄλλος δὲν ἐγεννήθη – συνενώνει
τὸ φῶς τῶν ἁματιῶν του, τὴ φαρέτρα
τοῦ χρόνου π' ἄθελά της σκουντουφλᾷ
στὴ ρίζα τῶν πραγμάτων»¹³.*

Ὁ ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ἀπρόσιτος καὶ ἀψηλάφητος Θεὸς λοιπόν, θέλησε νὰ φανερώσει σὲ ἐμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τὴ θεία του δόξα «ἐν σαρκὶ δι' Υἱοῦ», νὰ προσλάβει καθ' ὀλοκληρία τὴν τρεπτή, «μικρὴ», φθαρτὴ ἀνθρώπινη φύση, προκειμένου νὰ τὴ θεώσει. «Ἐν τῷ Χριστῷ» ἐπαναλαμβάνει ὁ ταπεινὸς καὶ φθαρτὸς ἄνθρωπος, τὴν ἀποτυχοῦσα ἐν τῷ παραδείσῳ προσπάθεια ἀφθαρτοποιησεῶς του¹⁴. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο φανέρωσε ἑαυτὸν ὁ Θεὸς ἐντὸς τῆς ἱστορίας, ἔγινε ἄνθρωπος κατὰ πάντα ὅμοιος μὲ ἐμᾶς (ἐκτὸς τῆς ἁμαρτίας). Τὸ γεγονός τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀποσκοποῦσε καὶ ἀποσκοπεῖ στὴ σωτηρία τοῦ ὅλου πεπτωκότος ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ του ἀπὸ τὴ φθορά¹⁵. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δέχτηκε οἰκειοθελῶς νὰ ἀναλάβει ἐπάνω του ὅλη τὴ «μικρότητα» καὶ ἀτέλεια τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ὅλη τὴν ἀσθένεια καὶ φθαρτότητά της, γιατί μόνο ἔτσι μποροῦσε νὰ ἐπιφέρει τὴ λύτρωση, τὴν πλήρη ἴαση, τὸν ἐξαγνισμό της. Ὁ Κυριᾶκος Χαραλαμπίδης μὲ αὐτὸ τὸ ποίημα συγκεκριμένα θέλει νὰ τονίσει αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ χαρμόσυνο μήνυμα τῶν συγκεκριμένων ἡμερῶν ὁ Θεὸς ἐπέλεξε νὰ κατέβει στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου, νὰ γίνε φανερὸς στὸν κόσμον διὰ τοῦ Μονογενοῦς Τοῦ Υἱοῦ, νὰ γίνε «ὁ πιὸ δυστυχισμένος ἀπὸ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους», σύμφωνα μὲ τὸν Κύπριο ποιητὴ, σὰν τὸν ἀπλὸ ἀνθρώπο, παροδικός, φθαρτός, ἀνυπεράσπιστος, νὰ ἄρει στοὺς ὤμους του, ὄντας ὁ ἴδιος ἄμωμος, τίς ἁμαρτίες ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας, ὅλης τῆς φθαρτῆς καὶ παροδικῆς φύσης προκειμένου

13. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ, *Μεθιστορία, Ποιήματα*, ἔκδ. Ἄγρα, Ἀθήνα 1995, σ. 99.

14. Θ. ΖΗΣΗ (πρωτ.), *Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Χρυσόστομον*, ἔκδ. Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 188.

15. Β. ΤΣΙΓΚΟΥ, *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ὅπ.π., σ. 257.

νὰ τὴ θεώσει. Τὸ ἴδιο τὸ ποίημα χαρακτηριστικὰ θὰ τὸ ἀναφέρει, καλώντας μας συγχρόνως κατανυκτικὰ νὰ «σωπάσουμε»:

*«Σωπάστε. Ὁ πιὸ δυστυχισμένος
ἀπὸ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους
ὁ πιὸ θὰ λέγαμε φρικτὸς
ὁ πιὸ παροδικός, φθαρτός, ἀνυπεράσπιστος
μὲς στὰ φτερὰ τοῦ ἀνέμου ὁ πιὸ πνιγμένος...
Αὐτὸς ἐκεῖνος»¹⁶.*

Ὁ Κύριος ποιητῆς ἐδῶ, εἶναι σὰν νὰ μᾶς θυμίζει τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο: «Μεταξὺ σας, ὅποιος ἐπιθυμεῖ νὰ γίνεῖ μέγας καὶ πρωτοκορυφαῖος, αὐτὸς εἶναι ποὺ θὰ πρέπει νὰ γίνεῖ δοῦλος καὶ διάκονος ὄλων σας καὶ μὲ τὴ θέλησή του νὰ σᾶς ὑπηρετεῖ, νὰ γίνεῖ διάκονος καὶ δοῦλος σας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος δὲν ἤλθε στὸν κόσμον γιὰ νὰ τὸν ὑπηρετοῦν, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ δώσει τὴν ἰδιά του τὴ ζωὴ ὡς «λύτρον ἀντὶ πολλῶν»¹⁷. Ὁ πιὸ «ἐν τῷ κόσμῳ» δυστυχισμένος, ὁ πιὸ πονεμένος καὶ «φρικτός», ὁ πιὸ παροδικός, φθαρτός καὶ ἀνυπεράσπιστος, ἐκεῖνος ποὺ θὰ θελήσῃ νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἑαυτό του στὰ ἐπίπεδα τοῦ ὑπῆρέτη τῶν συνανθρώπων του, ἐκεῖνος εἶναι ποὺ θὰ ὑψωθεῖ καὶ θὰ γίνεῖ ὁ πρῶτος μεταξὺ ὄλων. Τέλος, τὸ ποίημα καταλήγει σὲ μία ἄκρως ἰκετευτικῆ, «σπαρακτικῆ» καὶ ἐγκάρδια θὰ λέγαμε προσευχῆ τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου ποιητῆ, ὅπου καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Κύριο καὶ Θεό του, Ἰησοῦ Χριστό, μὲ τὰ ἐξῆς, γεμάτα ἀπόγνωση καὶ πίστη λόγια:

*«Δῶσε στὸ χάος ἐλπίδα χρησιμότητας
καθόρισε τὴ βάση τῆς μελλοντικῆς
διάκρισης στ' ὠραῖο καὶ τὸ καλό»¹⁸.*

16. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, *Μεθιστορία, Ποιήματα*, ἔκδ. Ἴαγρα, Αθήνα 1995, σ. 100.

17. *Μθ. 20, 26-28: «οὐχ οὕτως ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὅς ἐάν θέλῃ ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔσται ὑμῶν δοῦλος. Ὡσπερ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν».*

18. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, *Μεθιστορία, Ποιήματα*, ὅπ.π., σ. 100.

Μονάχα ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος πού, ἐπιλέγοντας νὰ σαρκωθεῖ καὶ νὰ φανερωθεῖ στὸν κόσμο ὡς διάκονος καὶ ὄχι ὡς βασιλέας γιὰ τὰ πολυαγαπημένα του τέκνα, δύναται νὰ δώσει στὸ «χάος» τοῦ φθαρτοῦ καὶ μάταιου κόσμου ἐλπίδα χρησιμότητας, νὰ καθορίσει μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου του τὴ βάση «τῆς μελλοντικῆς διάκρισης στ' ὥραϊο καὶ τὸ καλό». Ὅπως μὲ τὸν πλέον χαρακτηριστικὸ τρόπο μᾶς πληροφορεῖ καὶ ὁ ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος, στὸ τρίτο κεφάλαιο τῆς ἐπιστολῆς *Πρὸς Γαλάτας*, ὁ Χριστὸς ἦταν ἐκεῖνος πού, ἀφοῦ πρῶτα ὄρισε διὰ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, τί εἶναι ἀγαθὸ καὶ τί ἁμαρτία, «καθόρισε τὴν βάση τῆς μελλοντικῆς διάκρισης στ' ὥραϊο καὶ τὸ καλό», μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὴ δουλεία καὶ τὰ δεσμὰ αὐτοῦ. Διὰ μέσου τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ ὅλοι πλέον οἱ ἄνθρωποι γίνανε υἱοὶ Θεοῦ, ὄρμιοι, ἐνήλικοι καὶ χειραφετημένοι¹⁹.

Καὶ στὸ ἐπόμενο ὅμως ποίημα τῆς ἴδιας συλλογῆς, μὲ τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο «Εἰσβολή – ἐκβολή», ὁ Κύπριος ποιητὴς δείχνει νὰ ἀναφέρεται σὲ δύο κόσμους, σὲ δύο πραγματικότητες, τὴν ἐπίγεια καὶ τὴν ἐπουράνια. Ἀπὸ τὴ μία μεριά ἢ κατὰ κόσμον τουρκικὴ εἰσβολὴ μὲ τὶς συμφορὰς καὶ τὶς θηριωδίες, τὸν θάνατο πού «σὰν φίδι» μπῆκε ἀνάμεσα καὶ χώρισε τὴ νῆσο Κύπρο, φέρνοντας μοιραῖα τὸν βίαιο διαμελισμὸ τῆς, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Κύριος Θεὸς καὶ ἐπουράνιος Λυτρωτὴς τῆς, πού, μὲ τὴν ἐγκόσμια «εἰσβολή» του, ὁ «καλοσημάδος καὶ ἀνδρεῖος» ὅπου, μὲ τὴ δύναμη τῆς τέλειος θυσιαστικῆς ἀγάπης του, φωτίζει ὀλόκληρο τὸν κόσμον, καθιστώντας πιά τὸν θάνατο καὶ τὰ ἐπίγεια δεινὰ ἐντελῶς ἀνίσχυρα. Καὶ σὲ αὐτὸ ἐδῶ τὸ ποίημα, θὰ ἐπιχειρηθεῖ νὰ «ἀντιταχθεῖ» στὴ θηριωδία τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς, ἢ πνευματικὴ ὑπέρβασή τῆς. Θὰ ἐπιχειρηθεῖ μὲ καθαρὸ καὶ διαυγῆ τρόπο, ἢ «ἐκβολή» τοῦ ἔνυλου θανάτου καὶ τῆς φθαρτότητας ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς «εἰσβολῆς ἐν τῷ κόσμῳ» τῆς ἔνσαρκης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, μιᾶς ἀγάπης πού ὀλοκληρωτικὰ θριαμβεῦει καὶ ἐν τέλει νικᾷ, κατατροπώνει, καταπατᾷ τὴ φθορά. Αὐτὴν τὴν ἀντιπαραβολὴ φθορᾶς καὶ ἀγάπης, ὁ Κυριακός

19. *Γαλ.* 3, 25-26: «ἐλθοῦσης δὲ τῆς πίστεως οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγὸν ἔσμεν. Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Χαραλαμπίδης φροντίζει νὰ τὴν κάνει ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή πασί-
δηλα εὐδιάκριτη, κάνοντας ἐμμέσως πλὴν σαφῶς λόγο γιὰ τὴ διχο-
τόμηση τοῦ νησιοῦ του, μέσα μάλιστα ἀπὸ μία ἄκρως ζωντανὴ καὶ
δραματικὴ εἰκόνα. Τὸ «κακὸ καράβι» τοῦ εἰσβολέα, καταφέρνει μὲ
τὴ βία νὰ εἰσχωρήσει στὴ στεριά τοῦ νησιοῦ, νὰ μετατρέψει τὸ ἕνα
νησί σὲ δύο, μέσα ἀπὸ ἕνα, συνεχῶς διογκούμενο, αὐλάκι:

*«Ἐνα καράβι μπῆκε στὴ στεριά
καὶ προχωρεῖ μὲ θάλασσα ἀπὸ πίσω.
Σιγὰ σιγὰ τ' αὐλάκι μεγαλώνει
καὶ κάνει δυὸ νησιά – κακὸ καράβι»²⁰.*

Ἡ ὕψιστη ὁμως γι' αὐτὸν δύναμη τῆς ἀγάπης λυτρώνει τὸν ἄν-
θρωπο, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ποῦ
ἤλθε στὸν κόσμο γιὰ νὰ τὸν σώσει. Κυριολεκτικὰ τὸν ἀπελευθερώ-
νει ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ ἄδου καὶ τοῦ θανάτου μὲ τὴν ἀπλωτικὴ καὶ τὴν
ἐκστατικὴ τῆς δύναμη. Ἡ ἀγάπη ἄλλωστε, ὅπως πολὺ καλὰ γνω-
ρίζουμε, σύμφωνα καὶ μὲ τὸν καθηγητὴ Νικόλαο Ματσούκα, εἶναι
«ἀπλωμα» καὶ πηγὴ τῆς ζωῆς ἀνεξάντλητη²¹:

*«Οἱ ἄλλοι ἄς λένε. Τὴν ἀγάπη ἐσὺ
ἀπάντεχε τὸ γιόμα, κοίταζε καλὰ
τὰ δέντρα, χαρουπιές, ἐλιές, ἀστάχνα,
βουνὰ πολύχυμα, δρόμους στριφτούς.
Αὐτὰ μαζὶ μὲ κεῖνο τὸ ποῦ πλέκεις
ἔνδυμα τῆς ζωῆς σου, καλοσήμαδε,
φωτίζονται ἀπὸ σένα ποῦ σηκώνεις
ἀπάνω σου τὴ χάρη τους, ἀνδρεῖος»²².*

Ὁλόκληρη ἡ δημιουργία, τὰ δέντρα, οἱ χαρουπιές, οἱ ἐλιές, τὰ
«ἀστάχνα», τὰ βουνὰ τὰ «πολύχυμα», οἱ δρόμοι οἱ «στριφτοί», σύνο-
λη ἡ κτίση πλέον καθαίρεται, φωτίζεται καὶ ἐκλαμπρύνεται. Ἔηρθε ἡ
ᾠρα τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου, ἡ βασιλεία εἶναι ἐδῶ. Εἶναι ἡ μεγάλη

20. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, *Μεθιστορία, Ποιήματα*, ὅπ.π., σ. 67.

21. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ*, ὅπ.π., σ. 149.

22. Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ, *Ἀχαιῶν Ἀκτὴ, Ποιήματα*, ἔκδ. Ἴαγρα, Ἀθήνα 2003²,
σ. 67.

αὐτὴ ὥρα πού ὁ «καλοσήμαδος» Χριστὸς «πλέκει τὸ ἔνδυμα τῆς ζωῆς του», ἐνδύεται ἀνθρώπινη σάρκα. Ὅ,τι καὶ νὰ λένε οἱ ἄλλοι, ὅ,τι καὶ νὰ κοιτάζουν, ὅσους πειρασμούς, θλίψεις καὶ συμφορὲς στὴ ζωὴ μας καὶ ἂν συναντήσουμε, ὀφείλουμε ἐμεῖς νὰ μείνουμε πιστοὶ στὸ «ἀνδρεῖο» πρότυπό μας πού, σὰν αὐτὲς τὶς μέρες γεννήθηκε.

Μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία μόλις ποιήματα, χαρακτηριστικὰ παραδείγματα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Κύπριος ποιητὴς Κυριάκος Χαραλαμπίδης ἐπιθυμεῖ διαρκῶς νὰ προσεγγίξει τὸν Δημιουργό του, διαφαίνεται ἡ βαθιὰ του πίστη γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ φθαρτοῦ κόσμου, πού διὰ τῆς ἔμπρακτης ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα, ὀδηγεῖται στὴν ἀτελεύτητη μακαριότητα τῆς αἰωνίου ζωῆς. Αὐτὸς εἶναι ὁ καθαρὰ χριστοκεντρικὸς καὶ λυτρωτικὸς τρόπος γραφῆς καὶ σκέψης του, τὸ βαθὺ ὀρθόδοξο, ἐμποτισμένο ἀπὸ τὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας πνεῦμα του, ἔτσι ὅπως αὐτὸ βιώνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο σὲ ὀλόκληρο τὸ σύνολο τῶν ποιητικῶν συλλογῶν του.

